Б. І. Антонич.

Єрусалим.

Дорога жовта під ногами,
блакитне небо понад нами.
Іду незнаними шляхами
Людина — вічний пілігрим.

Тужу за сміхом і весною,
співають птахи понад мною,
дзвінкі пісні пливуть ясою
перед паломником німим.

На плечах свій несу тягар,
у синій скрині Божий дар,
хоч палить спеки лютий жар,
хоч батогом бичує злим.

І так мандрую без упину,
мов чотки, пхаю кожну днину,
і аж тоді я відпочину,
коли дійду в Єрусалим.

Релігія підпирає державу сильніше, чим мури (Плютарх)

Діяльність найліпшої поліції не дорівняє діяльности найзвичайнішого сільського катехизму (Вальтер).

Нарід і царство, яке би Тобі не служило, загине (Ісаїя, 60, 12).

Найпевнішим знаменем близького упадку держави є це, коли релігія в ній в погорді (Макіявелі).

Без релігії не можна управляти ніяким народом (Наполеон).

Лекше можна збудувати місто у воздусі, як удержати державу без релігії (Плютарх).

Для християнського подружжа чеснота й релігія це найбільше віно (о. Ф. Шпірадо).

Джордж Мельберн.

Мужчина.

„Його призвище Ремсон — лікар і один з пасажирів другої кляси. Більше не відомо про нього“.

Нікому на кораблі „Скотленд“, що плив в напрямі Японії не вдалось пізнати Джемса Ремсона. Йому самому мабудь краще було проходжуватися і любуватися красою морської подорожі; інакше годі було пояснити собі серіозне обличчя, яке показував, коли хтось пробував навязати з ним балачку.

Одного передполудня, коли нетовариський добродій ішов вузькими сходами на поклад першої кляси несподівано стрінув тридцятлітню жінку. Обоє стрепенулися зі здивування і Ремсон судорожно зловився поруччя, щоби не впасти. Була це з певністю неожидана стріча, вельми неприємна для обоїх.

Вона мала дуже добру одіж; відразу було пізнати, що вона жінка шляхотнього походження. Її обличчя досить гарне без помочі якихнебудь косметичних забігів, але деякі черти довкола її очей і уст вказували, що вона багато перетерпіла.

Лице Ремсона несподівано зблідло. „Добрий Боже“, застогнав, „я не знав, що ви тут. Я — ви — може не думаєте мене зраджувати, Марґарет“? Одну хвилину вона гляділа на нього чужим, холодним і згірдливим зором.

„Потребуєте грошей“? — запиталася.

„Ні“, — відказав майже покірно. — „Я ніколи чейже не просив у вас грошей, хоч ви маєте їх багато! Але обіцяйте, що не зрадите мене! Я мушу шукати країни, де я міг би наново зачати життя; без перепон моєї минувшини. Моя батьківщина за тісна. Я все був в тривозі, що стріну когось, хто пізнає мене“.

„Не бійтеся мене“. Відвернулася від нього. „Я довго зачисляла вас до померших“.

Ремсон вернувся на поклад другої кляси з почуванням вдячности для неї. Вона дала йому слово, і з досвіду знав, що може їй довіряти.

Була вже осьма вечором. Невиносимо гаряче і пасажири лежали на покладі, на низьких лежанках. Усюди чути було зідхання.

Корабельна машина безперервно стукотіла і крім неї не доходив ніякий звук, бо і найбільш балакучі теж замовкли. Панове не могли навіть вдержати вогню в папіросах. Але неспо-

дівано сталося щось, що пробудило дещо життя в охлялих пасажирів. Задзвонив телеґраф до машинового відділу. Другий містокомандант корабля зійшов з командного містка, побіг через поклад до каюти команданта і застукав до дверей. З криком сказав кілька слів і знову бігом подався на своє місце.

Хвилину пізніше командант вийшов зі своєї каюти. Знову задзвонив телеґраф і „Скотленд" почав плисти повільніше. Це оживило пасажирів, вони піднялися зі своїх місць і стали розпитувати про причини зменшення скорости корабля.

Один з містокомандантів розказував, що саме переговорювали з тифозним кораблем.

Вістка відразу поставила пасажирів на ноги. Вони побігли на край корабля і дивилися у лискучу воду. Сотню метрів відтіля стояв корабель. Підніс прапор до половини машту і робив зворушливе враження на глядачів. Далековидом можна було бачити, що він повний людей, які бігали сюди й туди по покладі. Один містокомандант відчитував, що вони сиґналізували, а це було:

„Корабель „Батавія" з Калькути, в дорозі до Дзіддаґ з прочанами. На кораблі тиф. Командант корабля і корабельний лікар померли. Просить ліків і лікаря".

Зараз опісля спустилося з „Батавії" на воду човно. Командант корабля і лікар „Скотленду" стояли на помості балакаючи між собою.

„Це човно не сміє причалити до нас", — сказав лікар. — „На це не можемо наражуватися".

„Що ж тоді ми вдіємо"? — промовив командант. Не можу їм відмовити помочі. Це ж було б нелюдяне і з тим я не погоджуюся".

„Перенесім харчі і ліки на одно з наших човнів — спустім його на море, а вони самі нехай догонять його".

„Так, це можемо зробити", — відповів командант і приказав кільком морякам вислати човно, але знову звернувся до молодого чоловіка:

„Але вони теж просять лікаря"?

Лікар здвигнув раменами.

„Правда, але тепер я рішуче не можу покинути корабля. В мене є багато недужих, які поважно хорі.

Лікар „Скотленду" був в суті речі більше елеґантом ніж практикуючим. Він лише носив білий однострій з блискучими золотими ґузиками. Крім цього був дуже вправний в лісенні жінок,

що терпіли на морську недугу, але до піклування тифозним кораблем в нього не було здібности.

„Ні, очевидно, ми не можемо лишитися без вас“ — командант поважно притакнув головою. — „Але важко для команданта „Батавії“ самому радити собі без лікаря“.

Коли човно „Батавії“ зблизилося, сиґналізовано йому, щоби повернулося забрати човно „Скотленду“.

Ремсон вже два рази спішив на найвищий поклад, але один з містокомандантів все загороджував дорогу.

„Я мушу балакати з командантом“, — казав Ремсон, — це діло найбільшої ваги“.

„Командант занятий“, — звучала коротка відповідь. — „Мусите ждати, аж будемо готові“.

„Не хочу ждати“, — люто відповів Ремсон. — „Вступіться з дороги кажу“! — Рішуче відштовхнув мужчину і побіг до команданта, який ще балакав з корабельним лікарем.

„Капітане Лінкольн“, — зачав — „я чув, що на кораблі „Батавія“ потребують лікаря, чи ні“? — Командант відвернувся і здивовано глядів на нього. Не міг пригадати собі, чи він колинебудь бачив його передше.

„Так“, — відповів, — „але до чого ж вам це потрібно знати“?

„Так“, — продовжав, — думаю предложити вам свою поміч. Я саме є лікарем і це для мене було б пригожим, коли б за вашим дозволом, міг помогти недужим“.

„Пригожим“! — Командант подобав на живий знак питання.

„Так, для мене найбільшою ласкою, яку людина може виявити другій“.

Командант питаюче глянув на свого корабельного лікара. — „Але, але ви не нотовані на кораблі як лікар“ — запротестував.

„Ні, я зараз готов вас переконати, що я є лікарем — якщо схочете мене випитувати“.

„Чи ви основно передумали над тим, що хочете зробити“?— питав командант. „Дуже імовірне, що ви живим не вернете“.

„Я цього добре свідомий“, — спокійно відповів Ремсон.

„Но“ — говорив командант“, — в такому випадку ви можете порозумітися з корабельним лікарем — скільки потребуватимете ліків. Якщо б ви бажали післати поздоровлення батькам і друзям, так це можете зробити бездротним телеґрафом“. „Дякую, але не маю кому посилати.

Скоро розійшлася по кораблі вістка, що один добродій між пасажирами другої кляси — один мужчина, якого ніхто не знав, добровільно запропонував свою поміч „Батавії“.

Відразу стався обєктом загального заінтересування і зацікавлення. Хто це? Як називається? Ах, він лікар. Так, що він людина розумна, на це вказує й вигляд і поверхня. Але це теж і все, що можна було про нього знати.

Коли вкінці Ремсон прийшов на поміст, мусів перейти між двома рядами цікавих пасажирів.

Випрямлений і з піднесеною головою ішов як людина свідома, що взяла на себе ризиковне завдання і приймав погляди подиву, але без гордости.

Не оглядаючись, всів до вибраного для нього човна і відчалив від корабля.

Сильними ударами весел переплив воду, тоді, коли пасажири напів висіли на поруччю — корабля.

Коли Ремсон відплив десять метрів, задзвенів ґонґ в машиновій галі і „Скотленд“ вільно рушив вперід.

„Щасливої подорожі“. — крикнув Ремсон, вимахуючи капелюхом. — Ви справді сміливий мужчина — ми ніколи вас не забудемо“.

Греміми оклики з великого корабля, а жінки маяли хустками. Ремсон рукою відповів, а на його обличчі заясніла тріюмфальна усмішка. Тоді надійшла жінка, пробуджена окликами і запитала: „ Що сталось“?

Один молодший добродій — пальцем вказувано на човно, — піднявся небезпечного діла; він лікар і добровільно предложив свою поміч тифозному кораблеві,

„Хто він“? — запиталася скоро.

Називається Ремсон — є лікарем, і проживав між пасажирами другої кляси. Більше не відомо про нього.

Жінка зблідла на лиці. Без слова обернулася і подалася на передню частину корабля. Там задержалась і заразом слідкувала за човном, що прямувало до „Батавії“.

Ремсон мабудь побачив її, бо несподівано піднявся в човні і здоровив своїм соняшним шоломом.

Пасажири на „Скотленді“ вірили, що це є останній привіт, який їм шле і наново посилали йому поздоровлення.

Асе молода жінка лишилася на своїм місці як скаменіла — бачила, як причалював до тифозного корабля. — Потім піднявся

прапор на „Батавії“ і з переднього машту сиґналізовано: „Подяка за поміч“!

Тоді пасажири розійшлися у всіх напрямах корабля, а більшість подалась до своїх кают, щоб переодягнутисядо обіду. Але жінка ще лишилася на свойому місці. Простір між обома кораблями більше і більше зростав і вкінці вона бачила „Батавію“ лише як точку на обрію.

Поволи хилить голову, клякає при поруччю корабля і ховає лице в долонях.

„Ох — чому він передше не проявляв відваги? — безнадійно ридала. Чому він все показувався таким боягузом і слабодухом — а нині так сміливим в рішаючім моменті“?

Якась рука діткнула її рамени. Встає — це найкраща приятелька, що товаришила їй в подорожі.

„Я не могла вас найти — хоч всюди шукала. Я побоювалася, щоб ви не захворіли від страшної спеки.

„Ні, — відповіла жінка, важко спіраючись на поруччя. „Ви цього не знали — ніхто тут не знає — але цей герой, що причалив до „Батавії“, це — це мій чоловік“.

„Чи ви не знали, що він тут на кораблі?

„Так, — я навіть балакала з ним — і задумувала предложити йому наново зачати спільне життя... я лиш не знала, чи він любить мене, але...

„Ви ж плачете...

„... нині вже знаю...“

З англійської мови переклав І. Ч.

Г. Костельник.

Іскри.

(Докінчення).

Муха на вікні.

— От нещастя якесь! Отвір є, світло переходить через нього, як усюди, де нема нічого, а мене щось не пускає! Ще про таке я не чула, щоб ніщо становило таку перешкоду, як мур, Попробую трохи вище... Не пускає!.. Попробую нижче... Не пускає! От нещастя якесь!

— Треба видержати! Може за хвильку та біда уступиться.

— Або може мої крила задеревіли? Попробую...

І полетіла муха, забреніла та в мить знову вернула до вікна.

— Тільки тут отвір! Тільки сюди світло переходить. А коли світло переходить, то і я мушу перейти. Ані мур, ані дошки, ані навіть тоненький листочок не перепускають світла. А куди світло переходить, там певне отвір. Мушу перейти через нього в живий світ, бо тут мене жде голодова смерть.

Не пускає! Нічого нема, а не пускає!..

Премудра і непоправна муха згинула при вікні — як жертва своєї „фільософії". Убило її „невидиме", якого вона не могла зрозуміти, ні приймити.

Та хто журився би мухами — це про людей мова!

Сотворення людини.

Казка.

Коли скінчилася рійка огнистих атомів на нашій землі і вода поплила по її сціпенілому тілі, дихнув Господь Бог духа життя на землю і сказав:

— Рости і множися!

І відвернув Господь Бог своє лице від землі, а звернув його до світу, що творився 50 міліонів літ світла далеко від нашого сонця. А дух життя, що його Бог дихнув на нашу землю, ріс і множився. Як із зародкової клітини розвиваються ріжнородні ґрупи клітин: тут коріння, тут кора, тут листя, тут квіт — у ростин, а в звірят — тут мязні, тут жили, тут нерви, кості, очі, шерсть, роги, так у первовіці з одного роду життя розвивалися ріжні роди, щораз нові. Нащадки ставали неподібні до своїх предків, як роги в оленя неподібні до його очей, ані до його шерсти, ані до його жил і нервів, хоч цілий олень розвинувся з одної клітини.

Таким способом розвинулися всі роди ростин і звірят аж до малп.

По 50 міліонах літ і знову звернув Творець своє лице на нашу землю, і всякий рід ростин і звірят назвав добрим.

Коли ж побачив малпи, павіянів, мандрілів, оранґутанів і ґорилів, засміявся. Тільки один раз у цілій вічності засміявся Творець — коли побачив малпи. І сказав Творець:

— Вичерпався дух життя, що я його дав землі, і на закінчення витворив карикатуру того, що я хотів.

Замість квіту цілого сотворення, вийшла карикатура.

І дихнув Господь Бог нового духа життя на землю і повстала людина.

І сказав Господь Бог:

— Ось це той, що я його хотів мати — вінець сотворення, мій образ і моя подоба.

А ангели, що приглядалися божому творенню, мали між собою таку розмову:

Вся природа — система законів і мудрости. Тому Бог усе назвав добрим. А малпи це злім у тій системі. Від нижчого відбігли, до вищого не дійшли. Нескінчений твір, відпадки при творенні. Всяке сотворіння це уклад ґеометричних фіґур, а в малп усі лінії поломані. Глядіть на те мале ґориля — виглядає, наче б йому було 100 років, таке поморщене, мохом обросле, гидке. Ніс наче кінським копитом розторощений, гидкий писок, ціла стать зломана. Кінь, корова, лев, тигр — це звершені взірці краси в порівнанні з ним. Тай ніяка користь з малп нікому, а шкідники з них божевільні: коли шукають собі їди, то 10 разів стільки напсують, скільки зїдять.

Чи не хотів Бог показати нам на малпах, що більшої карикатури ніхто не видумає? Глядіть на того мандріля: передом і задом він наругується на ціле сотворення, на його красу, і премудрість!

А людина це повторення цілого сотворення в одному єстві: всі гарні ґеометричні фіґури здійснені на її тілі, а її дух відзеркалює в собі божество.

Такою вийшла людина з рук божих, але що з неї буде, це від неї залежить (бо дав їй Бог духа свобідного творення): чи її ідеалом стане гидка, себелюбна малпа, карикатура життя, чи святий Творець життя.

Улас Самчук.

Волинь.[1])

Тут колись розшалілий варвар пльондрував здобутки пращуріз оцих самих дядьків, а самі вони топчуть постолом чужу порожню землю. Над очеретами пливуть отари сірих, буцматих хмар.

Напружений гострий зір братів сповзує між ними та очеретом на протележну сторону, за пригірком, розпочинається пан-

[1]) Гл. „Дзвони" ч. 1, 2, 3, 4 і 5 1932.

ський парк, густий, розлогий з розкиданими старими будівлями та недокінченим кістяком напів зруйнованого палацу.

Поквапимось — каже Єлисей. Глянь, як через Плоське пруть людиська...

Дійсно через Плоське пруть людиська і все в напрямку парку. Пруть. Вперто, дружньо... Всіх їх гострий, сухий зір і всіх одна жевріюча тверда думка!

— Пів-десятинку б. Добре було б!.. Ех, як добре!

— Поквапишся — думає в голос Матвій.

Куди і чого поквапишся? Ну і защо я візьму ту землю?

Але ноги їх все таки прудкіше пошелепали постолами і ступи їх ставали все твердіші, все рішучіші. Перегін... Змагання... Он люди Плоським пруть, а їм же ціле становище коло Черничого млина обійти треба.

Коли дійшли до парку,там роїлося вже безліч люду. Кожухи, сіраки, свитки. Чоловіки, баби, дівчата, парубки, діди, діти. Вирувала мужичня по розлогих дорогах парку. Гомоніла щоденна, безбарвна гутірка і ревіли в горі вітри, надсаджуючи хрипи колосального розміру Осокорів. Ялини скидали довгі шишки, а по під ними гикали індики, та бундючний павич борсався здоровенним своїм хвостиськом у кущах пахучого ялівцю. А руїни палацу мов зубатий череп, вгруз в землю. Вітер гонив у ньому нечисту силу, скавулів, стогнав. Набожні люди здалека вже хрестились, підходячи нічною добою до нього, хіба що очайдушний пянюга Середа йдучи з Шинку зайде до нього і спокійно собі підночує, та нових сил набереться.

Але найбільше юрбилось народу на старому дворі, коло „покоїв“ двірського завідуючого.

Ну й же й люду. Безліч. Видимо невидимо. І дебелі, і щуплі, і носаті, і керпаті. Деякі пики так і просять цегли, а деякі бублика з медом.

Але не бракує таких, як і Матвій. Здоровечі це, барчисті з широкими бородами, з лисинами... Це все „порадошні“, „хазяїни“. Ім честь і повага. Вони у всьому толк знають, вони діло ведуть.

Вгледівши братів Довбенків гурти мужиків заворушились...

— О, диви! І Леберчук! Дай—бо—здровля!..

— Дядько Матвій! Здорові були!..

— Кум!.. Помай-біг!.. Як маємось?..

Матвій та Єлисей не встигали відповідати на поздоровлення. Поважніші коло Матвія купчаться.

— Чому той люд не йде до пана? Чом отут тупцює? — питає Матвій...

— Кажуть, економ ще не приїхав, чи що.

— Хай йому чистець, що того наперлося...

— По грядці роздеруть...

— Аби но хоч по грядці хватило...

— І як його ота чутка шириться?... Диви ще вчора ніякого слуху, а сьогодні, не сіло, ні пало... Тьху!.

— А з хати до хати чутка передається. Земля...

Ось диви, Лебедчук де, і то прочув...

Матвія дехто Лебедчуком зве, бо мешкає він на Лебедській землі.

— Та, каже Матвій. Той Лебедчук ближче до Заставя ніж ви. А земля сама тягне мужика, як стерво собак... Вона сама підскаже...

— А хай би мені підсказала, де грошей взяти...

Грохонув регіт...

— О, і то підскаже, коли опораєш та засієш нивку пшениці — вставив свою мудрість Єлисей і чвиркнув крізь зуби...

Один дядько, що дуже низько на якомусь камінці, зовсім невигідно сидів, встав і проговорив:

— Бодай би його кольки скололи. Сидиш, сидиш, аж спина стовпом стала, а дома ж роботи до повітри. Хай би все, чи се чи те... А то чорт батька зна що...

— А чи й дочекаємось ми сьодні?..

— Халєра його, вибачайте, знає...

Йшов сюди Матвій не даремно. Хоч і бідькався він, де має дістати грошей, але надія, „що якось то воно все таки буде“, не покидала його.

І не встиг він, прийшовши до двора, як слід оглянутись, коли вже його оточили десятків три самих „поважних хазяїв“. Бо ніхто з них не мав стільки досвіду в купівлі землі, як він, хіба що може Мартин. Але останній вже стільки нахапався, що як то кажуть, і через губу йому пере-того... А без Матвія ні одна купівля не обійшлася. І коли викупляли Тимошівщину, Матвій сам без брата, який ще тоді у війську „унтирцером“ служив, дві з половиною десятинки закроїв. Було сотужно, кості від праці тріщали, але липнув. Після знову Осовець. І тут дві десятинки. Тут вже разом з Єлисеєм... А покійник Хведір та Матвій перед вели скрізь; всі громадські справи „до пуття“ доводили. Те саме і з викупом Лебедщини було. Скільки то прийшлося попоїздити то до Житомира, то до Києва. Одного разу Матвій одвіз до Києва мішечок, так тисяч двадцять, самих золотих „імперіялістів“. І довіз. І не спроневірив. Копійка не пропала. А це — не ризико. Що коштувало його все це... „О — розказував не раз, що я переболів за ту дорогу. Стільки нещасть могло трапитись, одначе Бог милував“.

Такому чоловікові всяк віру йме. Його й сюди й туди. Чи то на довіреного, чи заступника громади... кого? Дядька Матвія! Без просторікувань! І він іде й робить.

І тепер, юрба мужеських та бабських кожушків і свиток оточила Матвія. Громада мусить все таки довідатись, як там і що... Чи є той економ, чи нема? Чи думають вони поважно про землю, чи так тільки качку пустили, аби дурний мужик потоптав собі трохи чобіт?.. — Треба довідатись.

І почали поговорювати, що треба когось вибрати та послати до пана. Це ж, мовляв, не грашки, щоб отут до вечора ча-

піти й піти з облизнем додому, коли ще й іншого діла спуста.

Почали натякати, кому б піти. Дядька Матвія!.. А кому б, як не йому. Цей любого пана навколо мізинця обвине. І показний, і розважний. Чи то слово сказати, чи пораду яку, так ніхто краще від Матвія не втне...

— Дядьку Матвію... Підіт но... Хай йому чистець, отак капіти тут...

Але Матвій одмовляється... Він, мовляв, так і так не знає ще, як буде... Чи буде він ще купувати, чи ні, бо звязався з Григорчуком і мусить вилічити йому пів тисячки рубликів. А сюди вже, далебі, і духу не вистане, не потягне зі свого господарства більше. Він прийшов тільки так, подивитися, послухати, як то люди купуватимуть, а сам то гай, гай?

— Чого ж гай — гай! — вставляє слово Мартин, який стояв дещо осторінь і прийшов сюди також „тільки подивитися та послухати“.

— Ноо, — киває головою Матвій і збиває на потилицю свого засмальцованого кашкета. — Воно б то того... Хм... Розуміється. Та звідки його попнеш?.. — Він думає, що й Мартин може піти до пана і все не згірше від нього... обчухрати...

Мартин є справді дуже поважним господарем, але до нього всі вже з обережністю. Всі переконані, що Мартин має, що зветься, через губу, а тому йому не личило б вже до цієї купівлі втручатися. Лакомитися на той клапоть землі такому багатієві не подобає...

Всі дядьки так і гадали і хоча в голос цього не висловлювали, одначе і до Мартина голосувати стримувалися. Мовляв, пошли його туди... Діло то він зробити зробить, але й віддубасить собі десятин пять. А на них — же тутка з десяток кожухів чигає... Він правда досить в таких справах має сприту та смикалки, але та на цей раз хай вже краще без нього... Не тому, щоб він нечесний був. Цього борони Боже. Цього за Мартином ніхто не помічав, але кожна курка на те й гребе, щоб щось вигребти. Так і людина...

Мартин не дав довго чекати та бути в непевному стані. Він видно хотів виказати свою добродушність, підходить швидко до Матвія і не без заздрости в голосі:

— Аа, нічого вам, дядьку Матвію, пишати губи. Ми думаємо, що й для вас земля потрібна, і то не пів, а ціла десятина. Ми мусимо, люди, лічитись з тим, що це наша остання купівля... Що навколо Деревня вже більше не має продатньої землі. Наші діти не матимуть уже ні то чверти, а й місця на хату купити. Хіба, як вмре, то сяжень на Могилках відміряють, це все... Ото ж як купувати, то купувати. І зробити це треба як слід, з толком і розумом. Ви, дядьку Матвію, мусите піти і порозумітись з паном... Я б пішов сам, але мені не випадає, не личить. На землю я й не чигаю. Мені ходить лише про клапоть стависька та млинок. Але цього неврат чи й добюся, бо не знати, чи то продаватиметься.

Юрба прогула на це щось невиразне... Ні то одобрювали Мартинові слова, ні то заперечували.

Одні щось бубоніли, що це, мовляв діло. Що треба знати, що там пан думає, а інші щось гули, що й розібрати тяжко.

А Мартин давав Матвієві таку раду:

— Що там не кажіть, то вам треба десятину землі. Ви вже на це у громади заслужили... І я гадаю так, що як вже взнаємо що і як, що можна буде направду поважно думати про купівлю, то треба діло обміркувати. Треба мати на це хист. Треба не пересолити, не переперчити... Ото ж, хто це не зробить, то даремно не зробить. А кому це краще зробити, як не вам? Ви ж подумайте. І наїздились, і набідькались... Не жарт, коли ви гроші везете, а ще й які гроші, про це все село знає. А що зате дістали. Рубля від пана на горілку і то тоді вам київський босяк з кешені цілу десятку карбованців висмикнув. Хай йому біс, коли все брати й валити на свої барки і нічого за те не мати. Я сам готов за це з „миром" говорити, коли тільки дійде до діла...

Матвій одразу розумів Мартина. Це лис. Обхожує, а при цьому і за себе, звісно, не забуває. Але що до Матвія, то він має рацію, і то велику. Мартин не дурний, але він також знає, що всяка праця є праця і вона мусить оплачуватись... „Ви гляньте он на чехів, на німців" — говорив він завше... „Той тобі палець об палець дарма не стукне. Але як що зробить, то зробить". І в цьому велика рація...

Матвій роздумував. Можливість набути ще одну десятину підкуплювала його надзвичайно... Це вже було б цілих сім десятин, а за пару років може ще як додав би і його бахурі були б сяк так забезпечені.

А люду, як тої води в повінь.... Все прибуває і прибуває... Ціле широке подвіря, парк — скрізь повно, скрізь товчуться, гармідерать, бідькаються... Погода почала капсіти. Небо насупилось, знижчало, здається, аж на голови дядькам налягло. Ось-ось розсльозиться.

І Матвій дався вмовити у двох з дядьком Харитоном, Матвієвим сусідом по Лебедській землі, пішли вони до панських покоїв. Люди ж розбившись на гурти гомоніли і чекали...

Щоб стати поважним статочним Матвієві не спричиняло великих труднощів. Він і так ніколи не виглядав неповажним. Йшов до покоїв і думав, як і що має говорити. Він мусить все толково і розумно. Зайвого, солодкого, підлесливого, отого, як висловлювався „лисячого" він не міг терпіти. „Коли ти людина поважна, то тобі соромно робити з себе посміховисько" — добавляв він не раз.

Покої низенькі, стародавні. У дверях Матвій змушений схиляти голову. Вони видно не для людей, а якихсь увертів роблені. Економ видно на свій зріст їх розміряв, бо не всі ж мають бути такими Матвіями. Зате скрізь у них затишно, утульно. Скрізь відчувається ситість, вигідність. Уже передпокій один чого вартий.

Килими перські, тапчанчик мягкий (чому невідомо). Кілька мягких ослончинів та плетених крісел.

— Не знаю, чи втримав би, коли б сів — міркував Матвій, дивлячись на ті турецькі забавки. І він — на вигляд на кльомбу, де шаріли осінні квіти — настурція та айстри...

— Як кріт — подумав Матвій... А де то він є?...

І хто його на таких стільцях може сидіти? Пан? Та ж він найменьше, пудів вісім важить, жлукто таке... Пані також не меньше, як не більше... Одна донька... Доньку мав дійсно нічого собі. Одну її й мав, але та панна на людину подібна. Зросту не високого, але струнка, ніжна, голос дзвінкий, одна вада, що літери „р“ як слід не вимовить. Замість „руска“, виходило „луска“, а замість Ревска, — Левска... Її так і прозвали в школі Левскою...

Пана дома не було. Він був у містечку, а за нього говорив його застунпик, чи писар, чи „повітра“ зна що він таке... Цей молодий і на диво тоненький панок „хлюстоватого“ вигляду, як пізніше його означив Матвій, дуже натягнуто й роблено — поважно заявив, що пан, мовляв, так і так... Дістав від княгині з Парижа телєграму, що цей маєток продасть, але коли, невідомо. Паничик думає, що це буде хутко і що пан виїхав до міста навмисне, щоб швидше дістати дрібніші відомості. Все залежатиме від тих вісток, які привезе з собою пан. Але це безперечно сьогодні не буде, бо вже пізно. Хоча б пан і приїхав, то він би не захотів мати діла з людьми вже так зараз. Хіба що завтра. По друге, тут стільки навалило людей, що зі всіма ніхто балакати не зможе. Люди мусітимуть вибрати від себе уповноважених і передати в їх руки веденнє цілої справи.

А тепер він бажає дядькам всього найкращого і не має нічого більше сказати. Ага. Хіба що це: щодо продажі Заставя, то мова йде тільки про одну його південно-східню частину зі ставом та млином. Решту землі затримує за собою пан оконом.

Звичайно все це було висказане чудесною російщиною, що нашим дядькам не робило ніяких несподіванок.

Хіба ж панок може якось розмовляти... На те він і панок, такий тоненький. Нате й обличчя його так густо всипане ластованням... Волосся його мягке й світле, ніби у ляльки... А які у нього довгі й прозорі на руках пальці. Вони їй-богу, можуть поломатись як шкло.

Але мову його передали народні висланці народові повністю. До цього ще долучив Матвій від себе, що гаразд було, коли б люди поділились на гурти і кожний такий гурт вибере від себе одного відпоручника, а ті вже з-поміж себе виберуть двох чоловіка, які б вели все діло, бо не випадає ж воно впрост чередою такою до пана лазити...

Звичайно піднявся в народі рейвах та гармідер. Все заворушилося, загуло. Воно то має рацію Матвій, але як його отак візьмеш тай поділиш народ. Хіба по кутках. Запорозький куток

окремо, Шинковецький окремо, Зарічці знов окремо, і так тих гуртів із сорок набереться.

Селяни не вміють робити щось отак, не сіло-напало... Треба обміркувати, що і як, а тоді вже до діла підступай. Сім раз відмір, а раз відріж — говорить мудра народня поговірка. Мовляв добре розжоване ніколи в шлунку не завадить... Але на це часу... Безліч йде на це часу. Матвій хотів було ще щось казати, але його перебив Мартин.

Цей „виступив" і заявив мировові:

„Обчество"! Ніколи нам довго на цім голови сушити. Ніч на носі, а до того чого доброго і сльота пічнеться. Поки воно розібємось на ті гурти, поки ся та те, то нас тут і ніч захопить і нічого не зробимо. Краще його одразу вибрати від усіх двоє, або скажемо четверо люда і хай роблять списки"...

Він особисто пропонує допоручити цю справу дядькові Матвієві. Чоловік він в цих справах битий і знає, що і по чому. Більше того: Він переконаний, що ніхто так не обкрутить цієї справи, як Матвій. А що на це „обчество"..?

(Продовження буде).

С. Л.

Як і кого виховує сучасна преса й література.

Психіка бунтарів. — Перетворення людини на раба. — Солідарний фронт проти Христа. Народ-desperado. — Як іде наступ? — Виховання Юдів з Іскаріоту. — З психольогією як зі зброєю. — „Nie trzeba się niczemu dziwić"... Сензаціоналізм і його наслідки. — Протиакція правди. — Осмішення правди. — „Культура й поступ" (з великої букви). — Новочасні „Генії" (з великої букви). — Продажність преси й інтелігентів. — „Нові Шляхи" і характер... — ВОКС. і фотограми. — „Культурні звязки." — Легка праця, обильний харч і мягкі подушки. — Консуль і фільми. — „Die Aussenseiter der Gesellschaft. — Стріляють душу. — І шед, удавися).

В статті „До психольогії соціялістичних теоретиків" В. Зомбарт характеризує всіх провісників соціялізму як людей, що живуть проти природи, штучних. Се критики, котрі на основі свого душевного стану фалшують „таблиці вартостей", обезцінюють важні досі цінності, а підносять досі нічого не варті, признають безвартісне за вартісне. В них не є „виноград за квасний", тільки „солодкість нічого не варта".

Коли такий тип почуває себе десперадом суспільности (а суспільність має в данім випадку правду за собою), коли його душевне наставлення повстає проти природного права („не виноград за квасний, тільки солодкість зла"), коли воно пошириться з одиничного на загальне і повстане проти дійсности як правди, — тоді виходить на бій проти правди „син ложи". Тоді той син ложи гасить руками десперадів природне світло справедливости в крові ненависти і перетворює людину-Божого сина на раба, сина сатани. Людина вільна і маюча мету в житті тра-

тить її та стає рабом своїх гонів. Вони ж ведуть її завсіди по лінії найменшого опору, отже по лінії гріха. А наставлення душі на гріх це піддання її волі сатани. Те сатанічне наставлення душі десперадів витворює між ними певну духову звязь-солідарність, єдиний фронт ненависти проти Бога-любови, негації проти твердження („кипучі міліони ідуть, щоб світ в останнє поділить на так і ні, на біле і червоне", — каже більшовицький поет). Та солідарність у фронті проти Христа і Його Церкви проявляється наглядно навіть у таких парадоксах як спомагання більшовизму капіталізмом і навпаки[1]).

Як бувають вимітні-осібняки, так на диво — трапився в історії вимітень народ: жиди. Взявши це під увагу, легко зрозуміємо, з нов же буцім то парадоксальну приязнь між усякого роду десперадами й жидівством. Не кожний більшовик є жидом, але майже кожний жид наче предестинований на бунтаря. „Кров Його на нас і на діти наші" — прокляття це діло й досі. В усьому світі жид чується зле, не в своїм сосі (приповідка „крутиться як жид в церкві"), як вимітень з клеймом проклону. Звідси вся його ненависть до християнського окруження, його суспільного ладу, моралі, релігії. Цікаве, що навіть „побожні" жиди держать один протирелігійний фронт проти католицтва[2]).

Під сучасну пору дві головно сили боряться з Правдою Христа: масонерія (й усі відтінки її вихованців: лібeрали, гіпернаціоналісти і т. п.) та більшовизм. Хоч у масонерії більші впливи мають капіталісти, проте на пункті ненависти до Христової Церкви противенства між світом капіталізму й більшовизму притихають — запановує один фронт, а боєвий клич усе той сам, що й за часів Вольтера: вигубіть ганьбу! (т. зн. католицьку Церкву). Саме існування правди як такої вважають сини сатани за сором для себе й своєї позиції.

Спершу нападав сатана проти Правди з цього чи того її (так би мовити) боку (розвиток єресей іде від закидів проти правд природних до обявлення й Церкви). Та в останніх часах (чи не перед кінцем, мабуть) повів наступ на цілім фронті. Головним же своїм завданням уважає ворог Правди запанувати над освіченою душею провідників сучасних суспільностей, інтелігентів. Треба з апостолів світла й правди (до якої то мети покликані інтелігенти) виховати Юдів Іскаріотських. І знову повтаряється старе: „ударю пастиря й розбігнуться вівці". Щоб запанувати над умовістю еліти[3]), треба впоїти в неї таку ж саму

---

[1]) Більшовики переводять пятилітку за гроші американської, німецької і французької буржуазії (походження головно жидівського), а переводять її зовсім на капіталістичних основах, даючи при тім доразовий бизнес гешефтярам і спецам.. Славний міліонер Форд у своїх статтях про жидівство пише, що нюйоркські капіталісти-жиди Шіф, Шпаєр, Варбург, Кан і Левізон фінансували російську революцію.

[2]) Застерігаюся, що не можна наведеного тут сказати про 100% жидівства, але в більшості їх так воно є. Не говорю тут як антисеміт; стверджую гріх і осуджую його, заховуючи любов до грішника.

[3]) Характеристичне, що тим самим шляхом поступає в катол. Церкві навертання суспільностей: від Селіти. атана і тут мэлпує...

душевну диспозицію, яку мають щирі раби сатани: диспозицію вимітнів суспільности (отого жида в церкві), для котрих усе зле, бо вони самі злі. Цей наступ на душу еліти веде ворог Правди головно через пресу й книжку, кіно й театр і т. п. установи, яких прикметою давати намістень (Ersatz) правди-дійсности. Ворог Правди є добрим її знавцем і наступ проти неї веде тепер пляново, зі знанням психольогії й соціольогії. Найперше інтелігенти провідники мають бути виховані на Юдів, а всю прочу масу треба зробити психічно пасивною, щоб як дурні вівці без спротиву йшла за провідниками в пропасть. Отже інтелігентів-провідників виховується на десперадів, прочу же частину суспільности морально каструється, робиться її сірою масою без власної волі й краски душі, обезбарвлюється їх душу, робиться їх моральними альбіносами.

Цю пропаганду робиться скрито (знову знаючи про психольогічний закон, що півсвідомо лекше щось комусь впоїти без його опору, ніж з участю повної свідомости), оперуючи кольосальною скількістю вражінь (знов закон з психольогії: частота вражінь і їх натура рішають про приняття їх свідомістю) через щоденну пресу, кіно, театр, книжку і т. п. засоби легкого (отже знов гра на менчий опір!) їх подавання[1]). Частота й інтензивність вражінь, подаваних тим робом, така сильна, що вже часто як психічна конечність уділюється навіть тим кругам, котрі може й заховались би без тієї пропаганди бодай невтрально[2]) для справи релігії. Пропаганда ця йде еволютно (знов знання психольогії), дрібними дозами, сливе непомітно, але зі залізною консеквенцією[3]).

Спершу людину душевно відбарвлюється. Отже робиться її прихильною читати злі речі гордим гаслом „усе треба пізнати“ (старе ще з раю: „будете як боги, знаючі добро і зло“). Отже читаємо на початок т. зв. „невтральну“ пресу (такі „важні“ речі, як Горгонова і всякі т. п. насильства і морди). Поволі привикаємо до читання таких речей, стаємо до них байдужі (ось славне гасло сучасної польської інтелігенції: „nie trzeba się niczemu dziwić“). В тій першій пропаганді злого йде про відведення людини від живого, дійсного, суспільного, душевного. Коли правда в життєвім світогляді це згода загально визнаваного з дійсністю

---

[1]) Яких 85% усеї світової преси находиться в руках жидо-масонів, лібералів і соціялістів усякої закраски. Кіна в повних 95% в руках жидів; видавництва ворожі, згл. байдужі Церкві творять теж (прим. у нас) около 90%. Найбільш небезпечні з них це т. зв. „невтральні“, які криють свою ворожість під маскою „безпартійности“, часом навіть „прихильности“ для Церкви.

[2]) Монс. Р. Г. Бензен, славний катол. белєтрист, у своїм романі „Володар світу“ (де зображено світ перед його кінцем) наводить тип такого інтелігента, який, хоч переконаний у правді католицтва, не вірить, бо „не може“; так його віру вбиває на кожнім місці частота й інтензивність протирелігійної пропаганди й атмосфери. Так мабуть треба й зрозуміти слова Апокаліпси, що якби не були скорочені „ті часи“, не було б ні одної душі, що в такий час спаслася б.

[3]) Читаємо прим. у книжці (кримінальний роман Е. Вволесса) на 200—260 ст. друку тільки одно-два речення противні вірі чи моралі. А ті два речення одіті в таке займаве вбрання, що нормальна, малокритична людина навіть і не чує того, що доза отрут поволі входить в її духовий організм.

й консеквентне переводження ідеалів у життя, то для ворогів тієї правди буде корисним усе недійсне, сензаційне, хаотичне — одним словом виїмкове для часу, місця, душі. Отже перший крок, це розбудження душі до незвичайного, несущного — інакше: здеправування уяви. Тут головний чинник: сензаційна преса, сензаційна книжка, сензаційні штуки в кіні й театрі, все те подане в „невтральнім“ сосі.

Опісля розбуджується почування, як стімули волі, щоб хотіти[1]) цього недійсного, а відвернутися від життєвого, сущного. Будиться егоцентризм, нищиться суспільний нерв — одним словом — відбарвлюється, „невтралізується“ людську душу, робиться її філістерською (в правдивім розумінні того слова), літною. Це перший степень, так би мовити: півнаркоза, десинзибілізація. На тому степені кінчають усі т. зв. чверть і пів-інтелігенти, читачі газет „Wiek Nowy“, „Ilustr. Kurjer Codzienny“ і т. п. Прикметою для того стану є атрофія змислу правди на гидоту гріха („конкубінат правди з брехнею“). Ціллю такого стану: вбиття нерву публичної опінії на індивідуальну совість. „Nie trzeba się niczemu dziwić“. Люди того роду творять gross сучасної демократії; кілька блискучих фраз вистарчить, щоб вони „кидали“ свій голос „до урни“ „за бідний нарід“, „за вільний республіканський лад“, „за поступ“, „за автокефалію“ і т. п. Поза цим, їх духовим добром, прим. релігією можна спокійно торгувати (тільки аби про це „газети не писали“) — примір: випадки заховання „католиків“ в Еспанії.

Перед повним заспанням у наркозі приходять відрухи свідомости, які ворохоблять усю силу волі проти такого заснення. Такі відрухи в нашім випадку „відбарвлення“ християнської душі витворює католицька преса й книжка. Число їх мінімальне (прим. у Галичині українська католицька преса в відношенні до некатолицької мається як 1:14), але Правда навіть у мінімальних дозах дуже шкодить брехні. А має ще й те до себе, що проста й ясна, то й не потребує багато переконувати (адже навіть брехня надає собі вигляд правди, коли хоче кого захопити). Отже вимітні боряться з правдою (по сумних досвідах перемогти її в отвертій боротьбі) тепер інакше: беруть її в свої руки й прибирають за блазна. От прим. видають твори католицьких авторів, але таких, у котрих католицизм скривлений, екстремний (Маріян, Бернанос і т. п.); [2]) або дають вибір з католицького автора так зладжений, що все католицьке в ньому пропущене, згл. сфальшована (специяльність Держ. Видавництва большови-

---

[1]) В анкеті про ділання кіна на молодь, переводженій у школах проф. І. Скочилясом, находимо цікаву відповідь одної учениці. „По виході зі сензаційної штуки“ — пише вона — „хочеться струснути головою, щоб викинути з неї все те відриваюче нас від сірого буденного життя“... Тут видно ще реакцію здорової, молодої душі; але видно вже й гачок що на нього ця душа ловиться...

[2]) Прим. у поляків — знані й рухливі масонсько-жидівські видавництва „Rój“ і „Renaissance“ (те останнє з осідком у Станиславові) видають час до часу твори таких католиків у перекладах навіть... комуністів!

ків, яке видало так прим. Честертена й і.), або видають твори конвертита написані в часі, коли автор не був іще католиком і писав акатолицькі речі, придають до них вступ, у якому даний твір іменують щиро католицьким, а прочі твори автора (уже справді католицькі) промовчують, згл. називають маловартними дрібницями [1]). Прибираються навіть у тогу щирих католиків [2]), ба навіть... аскетів (от прим. манія т. зв. францисканізму в жидо-масонській літературі, яла в останніх часах дуже поширюється й у якій головно є подвижниками жиди (прим. Witlin, Stern) та протестанти (Sabatier й і.) [3]. Слідне тут очевидно також спомагання всяких „неокатолицизмів“, „панхристіянства“, модернізму, езотеризму й пр. [4]).

На місце правди й добра старається опісля розбудити в душах відбарвлених кастратів пошану до „Культури“ й „Поступу“. „Культурні й поступові“ письменники та науковці — це будуть очевидно такі, що виступають у своїх творах проти „обскурантизму“ (читай релігії): та „суспільної кривди“ (читай: монархізму, приватної власности й т. п. консервативних установ). Видвигається таких письменників, робиться їх модними [5]), іменується їх ґеніями [6]). Маючи в руках перекупних редакторів і рецензентів на-

---

[1]) Так зроблено прим. з Честертоном у поляків. У вступі про творчість Чест. пан В. Г. (санатор і масон) сфалшував ідеольгію Чест., а видавці видають тільки ті твори Чест., в яких він виступає як певного роду блазен-парадоксаліст. Теке зробили прим. німці з творами Ф. Жамма (F. Jammes); видано його твори з-перед навернення й ними ж побивається катол. ідеольогію, якій автор від недавна служить.

[2]) Станиславівський „Renaissance“ видав „Żywot O. Św. Piusa XI“ пера щирого католика з епископським порученням... Очевидно, що ті правдиво католицькі твори не становлять ані 1 відст. видаваного; служать тільки для замилення очей наївним католикам, що мовляв „видавництво калолицьке“, отже й інші його видання теж морально певні.

[3]) Очевидно зробили зі св. Франца з Асізі тільки... поета, а з францсканської діяльности... антипапську „гру“...

[4]) Як зуміли вдертися умасонські впливи до православної Церкви в Польщі про це загально відомо. Цікаво, що й українствуючий відлом тієї Церкви теж під величезним впливом масонерії; от у „Релігійно-науковім Віснику“ (виданім „православним“ „Братством Св. Покрови“) ч. 9—10/1923. р. поміщена стаття Евгена Бачинського „Брацтво Христа-Троянди“, в котрім апотеозується теософічну льожу (катол. Церквою осуджену) масонську Rose-Croix“ — „Rosenkreus“... Той же Е. Бачинський видає в Швайцарії по укр. і французьки бюлетин, присв. релігійним справам українського народу й розсилає його даром укр. часописам. Звідки гроші не це, як не від „братчиків“?!.. А треба знати, що Швайцарія це осідок усіх масонських союзів і протикатолицької акції кальвінів, зверненої гововно проти Папства.

[5]) Така „мода“ на російську літературу панує тепер у Німеччині: головно лянцують її більшовики, видаючи в усяких гучно названих видавництвах твори таких деправаторів, як Л. Толстой, М. Горкій і п. Ця мода йде і в Польщі, де вже чисто масонські видавництва видають навіть комплєти творів тої погані. Очевидно, через читання таких „ґеніяльностей“, півінтелігенти починають знов же „niczemu się nie dziwić“, починають щораз то більше захоплюватися обломовщиною та „розуміти“ душу „былаго человѣка“ (а наклад „Tajnego Detektywa“, видаваного санаційним „Kurjerkom“ росте (120.000 накладу! такої шмати).

[6]) Жидок, що пише під псевдонімом L. Belmont про всякі Месаліни і т. п. „Hintertreppenliterarur“, чи педерастів Манн і Жід (впрочім поважні

віть і в протимасонських кругах[1]), можуть очевидно з усякого жидка зробити „генія“ й „великого письменника, що відкриває нові овиди“. А віруюча на сліпо „газеті“ пів інтелігенція очевидно бере те зараз до читання. Творів не-жидів ніхто не читає й не видає (бо видавці теж жиди) і так арійська Европа мимоволі жиє духом народу-бунтаря. Вся „модерна“ література, це або жиди, або їх наслідувачі арійського походження, жидівсько-ліберального духа (знаний історик німецької літератури А Bartels характеризує прим. німецьку літературу останніх часів двома термінами „Der Sensationalismus und die Herrschaft des Judentums“). Які ж „ідеали“ тієї літератури? Гордість і ненависть до Бога згл. зневіра до людей, ненависть до родини й суспільности, вбивство, нечистота, крадіж, чужолоство[2]) — чи треба більше вичислювати? Атже ці „прикмети“ це просте заперечення декальогу, візитівка з титулами сатани. Коли ж „культура й поступ“ полягають на таких „ідеалах“, то не диво, що душа сучасного інтелігента (формована такою літературою) стає душею справжнього христо-продавця Юди. І що ж лекшого для людини, яка має такі „ідеали“, як продати свої здібності большовикам, тоб то людям, найбільш для такого ідеалу підходячим? Звідси то й бачимо, як у нас за порядком ідуть поважні ліберальні письменники на службу „Новим Шляхам“, а знову науковці за титул (з пенсією...) а навіть в надії на титул перестають дописувати до католицьких, чи навіть націоналістичних журналів, щоб не осквернитися (...„ануж не дадуть...“); а коли пенсії большовики відібрали, знову „навертаються“. Щоб таких „культурних“ одиниць якнайбільше налапати, головно ж з кругів людей науки й письменства, большовики заснували осібну організацію, т. зв. В. О. К. С. („Всесоюзное Общество Культурной Связы с Запа-

---

таланти) — все те ставить „Renaissance“ під „один козирек“ — genjusz... очевидно жидівський...

[1]) Ендецький „Kurjer Poranny“ (у Львові), мнимо католицький й поборюючий масонерію, проте містить похвали всяких таких „геніїв“ з „Roju“ і „Renaissanc-y“. Пише їх академик Z. Papp, поза тим „тоже католік (od potrzeby) і „антисиміт“.

[2]) „Треба розвалити тиранію родини, цей середневічний чиряк“ — „Ми хочемо голосити проповідь проти четвертої заповіди“ (Газенклєвер) — „Не вбийник винен, тільки вбитий“ (Верфель) і т. п. цитатів можна би навести тисячами. Такі „справи“ як розвід, крадіж, розпуста, педерастія (виходять навіть осібні часописи для таких збоченців) це хліб насущний тієї літератури. „Слухай, Ізраіле! Встань мій народе і склади свої пісні і бога з давніх книг і жалібні скарги до гробу; Слухай: у тобі один, живий, єдиний, одвічний дух! Дух твій просяє пять континентів, Дух твій чотири живла уярмить, Три міра царства здобуде. Дух твій, відродження ангел, Дух твій — життя! Слухай, Ізраїле! Дух, твій Дух — твоїм богом єдиним“ — таку пісню перемоги над християнською Европою співає жид-ліберал Іван Голь. Щоб не обвинувачувати мене, що відбігаю від теми й замість про масонів пишу про жидів, зацитую з „Revue Maçonnique“ (січень 1908) текст, що доказує ідентичність одних з другими: „Вони (жиди), котрих усею батьківщиною є їх релігія й історія їх народу, скільки ж менче кладуть ваги для ідеї батьківщини, ніж зроджені з народів одиниці (християнські). Длятого теж вони (жиди) головно водностайнюють права (масонерії) і ширять думку братнього (роз. масонерії) зєднання“.

дом"). Мета ВОКСа: „підпорядкування кругів закордонної інтелігенції під впливи Комінтерну обробіткою й експльоатацією научних, літературних і мистецьких ділянок". Централя ВОКСа стоїть у безпосереднім звязку зі секцією пропаганди при Іспол-комі в Москві; крім того лучать її тісні взаємини з Г. П. У.[1]) („чекою"). Гроші на видатки дає Агітпроп Комінтерну; виплачує їх через посольства: звідси то часті візити наших радянців у п. консуля.„.

ВОКС має кілька секцій. І так прим. (1) бюро лучби вдержує сталий контакт з цілим легіоном більшовицьких кореспондентів та організаціями, що ведуть більшовицьку пропаганду. Ці організації для непознаки поназивано гарними назвами, як прим. „Т-во приятелів Росії" (в Німеччині), „Т-во культурних звязків з Росією" (Чехослов.), „Т-во для інтелектуальних звязків з Росією" і т. п. Філія бюра лучби в Харкові[2]) „постачає матеріял" до Галичини; є це головно белетристика й журнали. Висилає їх у поручених опасках, а цензура пускає... Продають ті видання у нас адміністрації комуністичних часописів („Сель-Роб", „Вікна", „Сила" й і.), комуністична книгарня „Книжка" у Львові, 24 заступники Держвидату, а навіть на жаль дуже поважні укр. національні книгарні. Мовляв: гешефт є гешефт, а до того ми покажемо полякам, що і в нас багата книжкова продукція... Деякі з тих книгарень стоять в обміні книжками з Держвидатом (є це очевидно несвідомі (?!) члени (2) секції ВОКСа для обміну виданнями. (3) Секція, пресове бюро й редакційний комітет займаються видаванням бюлетинів. Такий бюлетин виходить і по українськи, а користають з нього (лінивства ради) також і... націоналістичні редакції (звідси то така аномалія в них, що прим. вступна стаття проти-більшовицька, а в новинках з Рад. України апотеоза більшовицьких „осягів"). Такий бюлетин, друкований на машинці, ласа річ для лінивого редактора: бере бюлетин, ножиці і — скрипт готовий... Це бюро спомагає також усякого рода видання, які підлазять з більшовицькими „ідеалами" в душу інтелігенції (у нас часописи „Рада", „Нові Шляхи", „Вікна" й і.).

Для тих „великих" людей, що бажали би побачити ті „осяги" в „раю за Збручем", має ВОКС (4) секцію: бюро для при-

---

[1]) Знаючи те, легко зрозуміємо справу з фотограмом Юрченка; Г.П.У. старається використати для своєї мети навіть голови научних товариств, нераз може і без їх повної свідомости. Характеристична доля тих членів ВОКСа з-поміж людей науки й письменства: один з перших пропагаторів ВОКСа, академик Ольденбург, уже на Соловках, — білорусин, проф. Ігнатієвський застрілився; останніми днями прийшла вістка про розстріл б. консуля у Львові, Лапчинського, (він був тим головним спокусником наших інтелігентів і йому завдячує галицька інтелігентна суспільність велику частину радянофільської зарази) і т. д. Таких примірів, „заохочуючих" до вступлення в члени ВОКСа, можна би багато навести. А проте дурні все найдуться...

[2]) Філія ця має назву „Всеукраїнське Т-во Культурного Звязку з Закордоном"; її осідок Харків, ул. Садово-Куликівська. На блянкетах цього т-ва находимо ще й французький напис „Association Ukrainienne pour relations scientifiques et intelectuelles avec l'etranger" та скорочення: „Культзвязок".

нять закордонних горожан[1]), яка возить їх мягкими вагонами й дає їм добре й обильно попоїсти... Кожну прогульку в Росії возять аґенти ВОКСА (які є рівночасно агентами Г.П.У.) й показують їм сучасні, ad hoc приготовані, паґодінскії колонії. Коли хтось із прогульковців (а це дуже рідко буває) вирветься їм і поїде на власну руку, той бачить інше, страшне обличчя сучасної Росії[2]). Але не кожний має на це відвагу і легку вагу... — Бюро це посилає також за кордон для пропаганди певних комуністів, науковців та письменників (із „наших" їздили Семенко, Тичина, В. Поліщук та і.). Вони дають там відчити, апотеозуючи „наукові осяги" в СССР. і так „навязують звязки" з наївними, а такими ласими на все східне, західняками.

Для допомоги закордонній пропаґанді отворив ВОКС іще й (5) секцію: бюро Русфото. Це бюро висилає до часописів знимки, ілюструючі „рай за Збручем" (місячно около 3000 світлин). Тут мабуть належать і „звязки" через фільми радянського виробництва (у нас поширює їх „пан конзуль", даючи покази таких фільмів у посольстві та запрошуючи на них укр. редакторів; також (для гешефту...) робить це Д. Кренжаловський, якого бюро для визичування фільмів поширило вже в Польщі декілька більшовицьких фільмів.

Підлазку в душу інтелігентів Заходу ВОКС добре виконує, тим лекше, що спомагають її згадані вже преса й книжка капіталістичного, розгниваючого світу. Поволі з активного ідеаліста західної культури родиться „бувший чоловік", знаний з часів передбільшовицьких, індивідуальний і соціяльний Обломов, цинічно-аморальний сензуаліст з позою на інтелєктуаліста — ось ідеал інтелігента, потрібний для більшовицької революції. Виректися релігії — він і так її не має; на родину й суспільність — свище; а стати на послуги чеки — чому ж би ні: це миле зворушення нервів,[3]) ну... і гроші. Чим це для них скінчиться? Проблиски того кінця маємо тепер у масових самогубствах учених і письменників[4]) в СССР. Згадуєпр о кінець такого „апостола" Іскаріотського Юди св. Матей „і шед, удавися"[5]).

[1]) Знимки з таких принять містять „Нові Шляхи" (ч. 5. з 1929. р.).

[2]) Недавно трапилося таке з комуністом П. Істраті. По виїзді з Росії, видав він спомини, в яких описав страшні муки населення в СССР. Очевидно комуністи його тепер вирікаються, хоч до недавна був у них „генієм"...

[3]) Цікаво, що для такого „зворушення" виходять у Польщі 2 часописи з описами виключно кримінальних злочинів; у Німеччині виходить їх більше, до того ж вони там ілюстровані прекрасними знимками трупів, екзекуцій, порнографії і т. п. Виходить там навіть осібне видавництво, яке описує тих „горегероев" п. н. „Die Aussenseiter der Gesellschaft"... А ще цікавіше, що з-поміж „українських" більшовицьких письменників велика частина це... чекісти.

[4]) Дуже гарно характеризує стан душі такого інтелігента поет-чекіст Сосюра: „На кашкеті в мене зірка пятикутня — а у серці — тьма..." „Стріляють серце, стріляють душу, нічого їм не жаль" — пише Тичина про революцію.

[5]) Καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια εἰς τὸν ναὸν ἀνεχώρησεν, καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο (Мат. 27,5).

В. Заїкин.

Проблєми української літературної критики й естетики в ліберальнім освітленні.

Михайло Рудницький: **Між ідеєю і формою.** Львів, 1932, Ст. 244, 12°.

(Продовження).

Автор — гарячий приклонник західно-европейського лібералізму. Його ідеали — це ідеали ліберального Заходу XIX-го та перших літ XX-го століття. Це так би сказати ідеали Західної Европи вчорашнього дня, не сьогоднішнього: бо сьогодні Европа шукає вже нових ідеалів; лібералізму їй не вистарчає, в лібералізмі вона розчарована. Автор, як людина широко освічена, що стежить за розвитком ідей й подій у Зах. Европі, відчуває й сам, що ліберальні ідеали „вчорашньої" Европи захитані; але він всетаки вірить у їх життєвість і тривкість, а ще більше в їх найвищу цінність. І тому він найбільше хотів би, щоб ці ідеали засвоїли й українська література й українська літературна критика. Автор пише:

„Европа переживає гостру кризу своїх духових довершень, тому, що в ній змагаються розбіжні, ворожі, інколи й посвоячені, течії й світогляди. Та те, що ріжнить її основно від інших типів культур це спромога свобідної переоцінки своїх основ"...[1]) „нам здається, що найбільше животворною ознакою сучасної культури є багацтво її світоглядів, змагань, вірувань найбільше ріжноманітного, індивідуального розвитку. Можливе, що вже нашим найближчим нащадкам доведеться чхати на Европу і боротись за ідеали нової культури... Якщо ці ідеали підуть по лінії повороту до якнайбільше первісних форм суспільного співжиття, до якнайбільшого вирівнання ріжниць поміж расами, державами, народами й членами всіх суспільних громад, тоді ми, що віримо досі в доцільність і спромогу розвитку европейської культури — програли... У тій стадії культури, де більшість її членів приймає по волі чи по неволі один світогляд..., одну форму суспільного ладу — не треба буде ні літератури ні мистецтва"... (???).

На іншому місці автор знову каже: „Без огляду на те, в чиїх руках буде вплив на розвиток нашої літератури, не уявляємо собі, що (= щоб? *В. З.*) він міг бути доцільніший від тої свободи, з якою нинішний европейський письменник змальовує свої переживання по власній вподобі аж до меж бунту проти національних ідеалів, загальних релігійних вірувань і святощів традиції".[2])

Розвиток літератури, на думку автора, мусить бути вповні свобідний: не повинно бути не тільки зовнішних обмежень, але взагалі, ніякого підпорядкування літературної творчости яким будь ідеалам — національним, суспільним, політичним, навіть релігійним і етичним. Так само й в оцінці літературних творів, отже й в літературній критиці й в історії літератури можна при-

---

[1]) Розстрілка тут і далі наша. *В. З.*

[2]) Критику наведених тут тверджень автора книжки подаємо в третім і четвертім розділі нашої статті. Впрочім, автор книжки до такої міри „загострив" свої ліберально-релятивістичні твердження, що помилковість їх сама собою очевидна.

кладати, — гадає автор, — лише чисто мистецьку міру оцінки: для оцінки твору зовсім байдуже, чи відповідає цей твір тим або іншим суспільним і національним ідеалам та *чи він згідний з вимогами моралі чи ні;* так само, як гарну жінку визнаємо ми гарною, незалежно від її моральних прикмет (отже часом признаємо гарною навіть розпусницю), так само й *в оцінці літературного твору повинні звертати увагу лише на його мистецькі, а не етичні (моральні), політичні, суспільні й т. п. прикмети.*

„Критика, яка хоче доказати, що „гарний" твір тільки той, який має в собі всі прикмети духові (інтелєктуальні) та моральні, пригадує прилюдну кумівську опінію, здивовану за кожним разом, коли хтось для „краси" — „тратить розум". Успіх архитворів, талановитих творів і бульварної сензаційної літератури підлягає анальогічним законам, що примхи любови"...

Автор рішуче настоює на цілковитій *„окремішности мистецтва від інших форм виявлення людської енерґії"*. Мистецтво й зокрема література це для нього сфера, зовсім окрема від світоглядів, ідей, поглядів.

„Протиставляти літературним творам свій світогляд це так само як протиставляти фільософічному світогляді свої почування".

Вартість літературних творів, на думку автора, зовсім не залежить від висловлених в них ідей.

„Яку ідею висловлює „Іліяда", „Антигона", „Божеська Комедія", „Гамлет", „Дон Кіхот"?" — питається автор, і відповідає: „Не одну з них важко зясувати; іншу краще не зясовувати, така видається банальна" (?!)... „Твори письменника залишались надбанням нації й загальної культури не тому, що цей письменник кидав свому народові палкі гасла або проповідував якісь суспільні ідеали. Навпаки, найбільші з творців залишились досі великими незалежно від того, що кидали такі гасла й ідеали"...

„Все те, що належить до царини чистої лірики, не дається схопити ніякими теоріями; а чиста лірика це не тільки поезія в ліричній формі; вона складається на головну вартість драм Шекспіра або Кальдерона[1]), повістей Фльобера, Гюго, Достоєвського(?), а навіть (?) фільософічної прози Гетого або Ніцшого"...

„Історія літератури не вчить нас іншої правди, як історія кохання всього людства (?): краса втілюється в усі можливі форми, в яких кожний із нас може віднаходити всі можливі ідеї".

Оскільки ми зрозуміли автора, історія літератури й літературна критика, *здається*, на його думку, не належить до науки[2]). В кожному разі, автор переконаний, що „у критиці нема навіть

---

[1]) Автор утворює тут якесь своє власне, досі невідоме розуміння лірики; досі найкращі літературознавці вважали драму Шекспіра й Кальдерона за зразкові твори о б р а з н о г о мистецтва, лірику ж означували, як мистецтво, в якім мистець н е д а є н а м н і я к и х образів, а лише передає е м о ц і ї.

[2]) В усіх тих місцях, де автор торкається методольогічних, чи взагалі суто-теоретичних проблєм, він взагалі висловлюється дуже невиразно. Залишається таке враження, що автор або не звик до обговорення методольогічних та ін. суто-теоретичних питань, або — скоріше — що він (будучи переобтяжений, як і всі ми, журналісти, іншою працею) писав наспіх, не обробляючи своїх думок, не дбаючи за їх стислість, ясність і виразність. Звідти ж походить мабуть і многословність автора: при умінні та бажанні висловлюватися стисло, інший на місці автора міг би всі його думки висловити в книжці три або чотири рази коротшій.

змоги поставити проблєми, в якому напрямку треба шукати сподіваної сути критики? або — чи критика може бути обєктивною чи субєктивною?" Для автора „байдуже, від чого критик виходить і до чого приходить: ми не мусимо погоджуватися з ним ні в його премісах ні в висновках; важливе те: **яким** матеріялом він орудує і **як** ним орудує".

Але виникає питання: які ж в такому разі завдання літературної критики та які її критерії — мірила оцінки? На ці питання автор не дає виразної відповіди. В низці темних і невиразних речень, нагромаджених у розділі „Між ідеєю й формою" (найслабшім у книжці, що признає й сам автор) ці питання, можна сказати, лише порушені, але не розвязані. Не знаємо, чи це сталося тому, що автор не висловив ясно своїх думок, чи тому, що автор і сам для себе не розвязав вновні цих питань.

Здається, впрочім, що для автора взагалі, *нема й не може бути якоїсь признаної, постійної міри літературної оцінки,* так само немає, на думку автора, ані вічно правдивого світогляду, ані вічно правдивих ідей, ані „єдиних вартісних форм вислову". Світогляди, ідеї, форми вислову все це — по думці автора — постійно зміняється.

„Кожна доба, кожний нарід, кожний творець пробують висловити якісь загальні ідеї якоюсь своєрідною формою, що має наскрізь індивідуальні риси. Оцінити цю форму значить: передати її ідею в новій формі і перетворити її ідею на нову форму. З однаковим правом можемо сказати, що „правдивість" цієї оцінки (критичного осуду) притаєна в самому творі критики і що вона залежна одночасно від впливу цього осуду на тих, що схотять його перевірити".

Критик, на думку автора, може „залишити на боці всі проблєми вартости: від будови твору, його мовного творива аж до останніх питань, як автор дивиться на світ і що знає про душу людини" — ці всі питання, по думці автора, очевидно не становлять основного змісту й головних завдань літературної критики, Найважливіше питання, на яке, після слів автора, повинен відповісти критик, буде завсіди: що він думає про твір? як він розуміє його ідею? або *інакше кажучи*: як відчув його форму?

По тім всім автор досить несподівано пише: „Критика кожної доби хоче допомогти мистецтву доповісти те, чого сам артист не всилі сказати вибраними ним засобами. Та сама вона, так само як твори, які розяснює, оцінює та перетворює, має тільки обмежену низку засобів, здебільша є та мусить бути реакцією на знехтовані форми та ідеї". Останнє речення, а особливо останні слова в нім вимагають пояснення, якого одначе даремно шукали ми в автора.

Взагалі, автор говорив багато, але сказав розмірно мало. Обмежені розмірами журнальної статті, ми не переказали всіх провідних думок автора, але постаралися по можності точно передати те, що каже автор про ті питання літературної критики, які вважали ми особливо цікавими або важними. В кожнім разі, як нам здається, ми досить ясно начеркнули основні риси есте-

тичного світогляду автора, оскільки можна було це зробити на підставі його книжки.

III.

Під оглядом ідеольоґічним ми з автором стоїмо на діяметрально протилежних становищах. Автор не вірить в існування вічно правдивих ідей, непорушних ідеалів, вічно правдивого світогляду. Не тільки суспільні, але й „фільософічні ідеї творців, — на думку автора — блідну ть майже одночасно з приходом нового покоління"; Іншими словами, нема взагалі абсолютної правди. Консеквентним наслідком такого релятивізму є признання „найбільше животворною ознакою сучасної культури" — „багацтва її світоглядів, змагань, вірувань", часто взаїмно суперечних та діяметрально протилежних... Ми ж якраз протилежної думки. Всупереч твердженню автора, що „фільософічні ідеї блі днуть майже одночасно з приходом нового покоління", ми твердо переконані, що справді вартісні фільософічні ідеї не старіються й не блі днуть ніколи. Фільософічні ідеї найбільших фільософів, таких як Плятон, Аристотель, св. Тома з Аквіну, не зблідли не тільки зараз же з приходом нових після них поколінь, але не зблідли й впродовж соток літ. Тим більше, твердо віримо в вічну, абсолютну правду нашого християнського світогляду, зокрема його етичних ідей і ані на хвилину не сумніваємося, що — скільки б поколінь не змінялося на землі, скільки й соток чи тисяч літ не пройшло б, ідеї ці не зблі днуть, не постаріються, але будуть завжди величні, свіжі, актуальні, життєві, як і нині, і як тоді, коли їх перед 1900 роками проголошував Христос, і як іще раніше, коли їх (в неповнім і недосконалім вигляді) проголошували жидівські пророки та деякі великі фільософи й релігійні учителі давнини; — думаємо навіть, що з цим погодиться може й сам М. Рудницький.

Існування цілої низки взаїмно протилежних, взаїмно себе поборюючих ідей, вірувань, світоглядів у сучасній Европі, яким так захоплюється М. Рудницький, як тепер і скрайно суспільно-економічну диференціяцію сучасного капіталістичного світу, вважаємо ознакою нездорового стану, упадку, розкладу [1]). Для нас, як думаємо, і для всіх, хто має світогляд, який уважає за непохитно, абсолютно правдивий, — всякі інші світогляди — хибні й тому небажані й у меншій або більшій мірі шкідливі. Це, розуміється, не означає, що всі інші світогляди, на нашу думку, мусіли б бути примусово заборонені або винищені. Признання помилковости, а навіть шкідливости якогось світогляду, чи якихось ідей ще не означає обовязково необхідности приму-

[1]) Очевидна річ, що говорячи про хоробу, занепад, рокзлад сучасної Европи, розїдженої взаїмно поїдаючими себе змаганнями й ідеями, скрайнім релятивізмом і реалізмом, не хочемо тим сказати, що Европа стоїть напередодні повного упадку й руїни. Хоробливий і розкладний, упадочний стан може продовжуватися й розмірно довго, може він закінчитися катастрофою, але може закінчитися й відродженням Европи. Останніми роками бачимо, що в Европі прокинулися сильні змагання вмйти з сучасного упадку на нові шляхи.

сової заборони та примусового винищення тих ідей, хоча розуміється, що всяке здорове громадянство, що не стоїть у стадії розкладу, в певних випадках не зупиниться й перед примусовим винищенням особливо шкідливих ідей, як це напр. робило середновічне громадянство з деякими *єресями,* які не раз були загрозою для самих основ суспільного ладу, права й моралі [1]); так само без сумніву мусіли б робити й сучасні громадянства з більшовизмом, якби вони не були заражені розкладаючим їх до глибин лібералізмом.

Свобода розвитку своєї думки, свобода інтелєктуальної творчости, як і взагалі всяка свобода, є безперечно великою але не абсолютною вартістю. Свобода не може бути самоціллю, але є лише засобом. Коли ж той засіб використовується для цілей руїнницьких, антиморальних ітд. і коли це загрожує самим підставам суспільства, права й моралі, — тоді обмеження свободи стає конечне.

Твердження М. Рудницького, що абсолютна свобода конче потрібна для нормального розвитку суспільства й культури й зокрема літератури не знаходить потвердження в історії: знаємо предсінь з історії, що наука, мистецтво, література дуже часто розцвітали якраз за панування абсолютних монархів і навіть тиранів, що бували не раз щедрими опікунами наук, мистецтва й літератури. Пригадаймо, скільки геніяльних письменників дала Зах. Европа за часів панування абсолютизму; але відколи запанували на Заході демократія й парляментаризм — не зявилося більше ніякого письменника, рівного Шекспірові або Гетому. В абсолютистичній царській Росії, про режім якої звичайно пишуть усякі страхіття, була ціла низка великих талантів, як Пушкін, Лермонтов, Гоголь, Тютчев, Тургенев, Гончаров, Островський, Л. Толстой та ін., і нарешті геній, що здобуває вже всесвітнє значіння — Достоєвський; а рівночасно з тим у свобідній Америці, крім Лондона, не появився ніодин справді визначний письменник. Те саме, тільки ще ясніше, бачимо в історії мистецтва, передусім в історії музики. Що ж до наукової творчости, покличемося на авторитет (який признає й М. Рудницький) славного німецького ученого Оствальда: Оствальд рішучо стверджує, що в державах монархічних наука стоїть на вищому ступні розвитку, ніж у республіках.

Існування ріжноманітних світоглядів звязує Рудницький з високим ступнем суспільної еволюції, а можливе поширення одного світогляду з „поворотом до як н а й б і л ь ш е п е р в і с н и х форм суспільного співжиття“, при чому гадає, що „у тій стадії культури, де більшість її членів приймає по волі чи по неволі один світогляд..., одну форму суспільного ладу, не треба буде ні літератури, ні мистецтва.

---

[1]) Лібeрали звичайно з обуренням згадують про переслідування єресей в середні віки, виявляють при тім звичайно цілковите незнання єретичних рухів, які уявляли собою жахливу загрозу самим основам культури й суспільства, страшнішу навіть від більшовицької.

Здається, що з усіх тверджень М. Рудницького в його книжці „Між ідеєю і формою“ це останнє твердження є найбільш неумотивованим і найбільш дивовижним. Навіть „дикуни“, що стоять на рівні „найпримітивнішої“ культури, мають своє мистецтво — примітивні пісні, примітивні музичні інструменти й музику, примітивний орнамент ітд. Чому ж би мало зникнути чи стати непотрібним мистецтво (й література), якби й культурне громадянство „вернуло“ до „одної форми суспільного ладу“ й одного світогляду?!

Далі, хоч ми засадничо визнаємо безсумнівним співвідношення суспільного середовища з творчістю мистецькою, інтелектуальною, правною ітд., всетаки думаємо — і навіть твердо переконані, що й люди ріжних суспільних верств, ріжних націй і рас, ріжної освіти можуть визнавати засади одного й того самого світогляду, що впрочім можна би потвердити й численними прикладами з минулого й сучасного. Таким чином, вважаємо можливим поширення одного світогляду при диференційованій суспільній організації життя.

Але мусимо ще додати, що диференціоване суспільство, з його гострими ріжницями, противенствами й вічною боротьбою між ріжними його верствами ми не вважаємо ані ознакою „високого розвитку“ чи „поступу“, ані тим більше — суспільним добром. Схему прогресу — регресу, вигадану „поступово“ — ліберальними фільософами XVIII—XIX вв., вважаємо за одну з найбутніших фантазій (не зупиняюся тут докладніше над цим питанням, бо присвятив йому чимало уваги в інших місцях [1]) і розуміння „поступу“ (прогресу) й „регресу“ чи „повороту до якнайбільш первісного стану“ вважаємо так само релятивними, як розуміння „догори“ чи „вниз“ в астрономії. Скрайня диференціяція суспільства викликає стільки негативних наслідків, що вважати її за „досягнення“ людства, за „вищий щабель“ розвитку людства не можемо. Навпаки, в сучасній скрайній диференціяції бачимо безсумнівне зле, — і бажаємо її ослаблення і не хочемо повної й цілковитої одноманітности, але лад, при котрім певна частина людей має безліч багацтв, коли знову інша частина гине від голоду, не кажучи вже про всі інші „гарні“ його боки, зовсім не бажаємо заховувати на вічні віки [2]).

---

[1]) Цьому питанню присвятив я багато уваги вже в своїй дисертації „Современный кризис исторического мировоззрения“; далі писав про це в статтях: „Кризис историческаго міровоззрѣнія“ („В эхо“. 1922. ч.), „М. Драгоманів як історик“ („Н. Світ“, 1924, чч. 10-16), „Перша спроба систематичного викладу української історіографії“ („Зап. НТШ.“, 1926, т. 144-145, с. 225-238), „Нова праця про аграрну політику“ („Н. Бебіда“, 1926, ч. 2), „Н Н. Страховъ“ („Воскр. Чт.“, 1929, чч. 14 і 15, і в скороченні: „Н. Зоря“, 1928, ч. 97), „Шукання змісту і мети в історії“ (Н. Зоря“, 1929, ч. 36), „Науково-позитивна критика теорії поступу“ („Н. З.“, 1929, ч. 39), „Метафізика Бердяєва“ („Н. З.“, 1929, ч. 41), „Исканія смысла и цѣли въ исторіи“ („Воскр. Чт.“, 1929, NN 34 і 35) та в низці інших (порів. ще: „Шукання шляху до обнови сучасного світу“, „Дзвони“ 1929; кн. 1 і 2).

[2]) Докладну й серіозну критику скрайньої суспільної диференціяції та спроб виставити її, як „благо“ людства, як досягнення чи вищий щабель суспільного розвитку ітд., подав іще Михайловський у своїй праці „Что такое

Чи скрайня диференціяція суспільства сприяє розвиткові мистецтва й літератури, в тім що найменше можна сумніватися. В Америці диференціяція суспільства досягла ще дальшого ступня, ніж в Европі, але й сам М. Рудницький признає, що мистецтво й література стоять в Америці без порівнання нижче, ніж в Европі. В самій Европі можна теж зауважити упадок літератури, відколи поруч із розвитком капіталізму, парляментарно-„демократичного“ устрою ітд., розвивається й надмірна суспільна диференціяція. І це зовсім не збіг обставин: крайня диференціяція суспільства та звязані з нею капіталістична організація суспільного господарчого життя, крайня спеціялізація й механізація людини ітд. все це впливає неґативно на естетичний (а так само й моральний) рівень суспільства. Глибоко-артистичний смак заміюється невростенічно-хоробливою жадобою новин і гострих почувань: на зміну клясичної драми приходить кіно, на зміну симфонічних концертів джез-банди і т. ін. Глибокі й величні література й мистецтво минулого нині не можуть розвиватися. Життя, почування, потреби, смаки стали занадто поверховними, занадто дрібничковими.

Цей занепад, це — коли можна так висловитися — „здрібнічення“, „змізерненн я“ мистецтва, що нині досягає свого апогея, констатував один з найгеніяльніших українців Микола Гоголь вже рівно сто років тому, в 1833 році, в статті про архитектуру. В цій статті гірко нарікає Гоголь на втрату в новітній архитектурі й взагалі в мистецтві смаку до своєрідности й оригінальности, на втрату справжньої величности. Навіть тоді, коли наслідують старинне мистецтво, все виходить „дрібним і мініятюрним“; ми пізнали, каже Гоголь, вміння звязувати й гармонізувати між собою частини, але не пізнали вміння надавати велич цілому“...; і хоч „наші здібності так широко розвинулися“, хоч „ми більше бачимо, та розуміємо природу в усіх її найтонших проявах, — ми не творимо нічого перенятого цим багацтвом нашого часу“... Наша мистецька творчість розмінюється на дрібнички, на ерунду: „смак людини гине в мізернім, тимчасовім, тоді як він був би помітний у непорушнім і вічнім“... „Ми маємо чудовий талант робити все мізерним, — каже Гоголь далі в тій самій статті, — вік наш такий дрібний, бажання такі розкидані, знання наші такі енциклопедичні, що ми ніяк не можемо скупчити на якому-небудь предметі наших думок, і через те мимоволі роздроблені всі наші твори на дрібнички та прегарні забавки“... „Як тільки погаснув ентузіязм середних віків, і думка людини роздробилася й полинула до безлічи ріжноманітних цілей, як тільки єдність і суцільність одного зникли — разом з тим зникла й величність“, — і в наслідок того мистецтво, творчість занепадає й гине.

Якби Гоголь був нашим сучасником, гострий засуд „змізерненню“ новітньої доби, позбавленої внутрішної ідеольогічної

прогрессъ?! Чимало писали про це й інші мислителі та соціольоги — західні (нпр. Шпенглєр) і особливо російські (Бердяєв, Карсавін та ін.).

єдности й суцільности, розбитої змаганнями до тисяч протилежних цілей, мусів би висловити ще в сильніших і гостріших формах, бо змізернення враз із ідеольоґічним розбиттям дійшло в наші дні до найбільших розмірів.

Але гостро осуджуючи, і то якраз з погляду мистецтва, новітнє „змізернення“ та ідеольоґічне розбиття, Гоголь помічав також і шлях до відродження й обнови мистецької й ідеольоґічної. Шлях цей провадить через поворот до того суцільного життя, яке було в середних віках, коли „палаюча, гаряча віра спрямувала всі думки, всі уми, всі вчинки до одного“.

Не тільки з пошаною, але й з побожністю звертає Гоголь погляд на Середновіччя з його суцільним і величним мистецтвом, осяяним єдиною засадою — Християнства. Це не є заклик до малпування середновічних зразків, а лише зазначення прикладу, що яскраво вказує можливість розвитку глибокого й величного мистецтва на християнських підставах, мистецтва, що не обертається в недовговічні модні забавки, але служить вічній, вищій Меті й саме через це служіння набуває глибини й величности, яких бракує мистецтву новітньому. [1])

„*Не можна нині служити самому мистецтву, — яке не гарне це служіння, — не зрозумівши його вищої мети, не означивши, навіщо дане нам мистецтво,* — писав Гоголь в одній зі своїх статтей в 1846 р. При тім Гоголь рішуче відкидає думку, що релігійне служіння мистецтва мало б обнижувати мистецтво. Навпаки, релігійна функція мистецтва надає йому найбільшу вартість. Мистецтво по думці Гоголя має преобразити, удосконалити, відродити світ. Мистецтво має наново сполучити розділені між собою в новітній добі релігію й життя, Церкву й культуру.

З грядучого хаосу і катастрофи новітнього дехристіянізованого світу з його тем, дехристіянізованою зісвітченою культурою, які відчував і передчував Гоголь, може врятувати цей світ лише Церква, лише християнізація й оцерковлення нашої культури й всього нашого життя, — а шлях до тої цілі вбачав Гоголь саме через розвиток глибокого й величного християнського мистецтва. [2])

(Докінчення буде).

---

[1]) Варта звернути увагу ще на одну характеристичну рису в поглядах Гоголя, а саме на його симпатію, й можна навіть сказати, віру — в Італію й Рим, де заховалися найбільше традиції старинного й особливо середновічного мистецтва й культури, де не встигли розвинутися все „опошляючі“ модерні течії. Гоголь „відчував вищим чуттям“ і пророкував, що „не вмерла Італія“, що їй ще належиться „неотразимое вѣчное владычество надъ всѣмъ міромъ“, що для неї ще готується „какое-то поприще вдали“ — Про погляди Гоголя взагалі — див. ще мою ст, „З Історії католицької ідеї в Сх. Україні“ — „Зап. ЧСВВ.“, т. III, в. 1—2.

[2]) Анальоґічні погляди про „преображаючу“ та „відроджуючу“ силу краси мистецтва, навіть ще в яскравішій формі, зустрічаємо також у Достоєвського й Вол. Соловйова. В. Соловйов дав мабуть найглибшу спробу теурґічного зрозуміння мистецтва, передусім у „викладах“ про Достоєвського.

Н. Кочубей.

Спроба оформлення синтези сучасного.

(Prologomena II. Докінчення)

Коли ми візьмемося до розяснення поставлених питань, себто до определіння світогляду, типу, укладу життя і прагнення до ліпшого, залишаючись на поверсі сучасного, то впали б в той блуд, на який я вже вказував, бо мусіли б приймати явища за якісь „безпричинні наслідки“. Й зробивши так, ми нікоки не розплутали б того клубка, який ставимо собі за ціль розплутати. Навпаки, так само як і інші ми в комплікованости сучасного життя самі заплутались би та загрузли.

Я вже вказав, первий момент зіткнення людського прагнення до ліпшого з Космосом має за наслідок встановлення світогляду, типу, укладу життя — способів думання та способів роблення. В цьому моменті домінують ознаки ірраціоналізму, а розумові та організаційні значно слабші. Тому бажаючи розплутати клубок сучасности треба зійти в низ до цього моменту, де більш яскраво діє світогляд, а взаємовідносини між людьми простіші не так хоронять собою тип людини, уклад життя.

Розуміється, не слід сходити в низ до занадто примітивної людини — якогось печерного чоловіка, який жиє лише звірячими інстинктами та задоволенням своїх біольогічних потреб. І в ньому є зародки всіх моментів, бо й він має душу, але ці моменти занадто примітивні. Тому треба зійти в низ до людини, що вже до певної міри виносила-оформила ці моменти. Такою людиною є та, що має за своє середовище п о б у т, де моменти раціональний та організаційний слабше ніж ірраціональний розвинені.

В середовищі побуту ми знаємо лише два типи людей і два типи світоглядів — о с і л и й і к о ч о в и й.

Ріжниця між цими двома типами людей та світоглядів полягає в в і д м і н н о м у з і т к н е н н ю людського прагнення до ліпшого з Космосом — г л и б о к о м у в н у т р і ш н ь о м у й п о в е р х о в о м у з о в н і ш н ь о м у.

Для осілого Світ це територія, Земля з її природою й людьми, батьківщина — п о л е, в я к е, я к в с к а р б н и ц ю н е у с т а н н о т а п о с т і й н о в к л а д а є в і н с в і й т р у д й н а я к о м у в с е н о в и м, ж и в и м з е р н о м п р и р о д у з а п л і д н ю є. Тільки там, де о р а в т а с і я в, збирає він плоди своїх зусиль. Почуття визиску для нього чуже, бо визиску земля не терпить й за визиск, перестаючи родити, карає. Емблємою його єсть плуг, що ввесь час кріпко в руках тримати й лише для захисту своїх близьких та своїх прав господарювання, а не для п о г н о б л е н н я і н ш и х, на меч перековувати. Плуг обмежує його „хочу“ тим, що дійсно цим плугом підняти можна. Плуг, що уготовлює ґрунт для життя, примушує його звертати увагу не на кількість, а на якість. Звідси

стремління не до оружного обєднання, а до обєднання найближчих для творчої боротьби за існування. Й це не прагнення до індивідуалізму тільки або колєктивізму тільки, а до певної їх синтези, певного індивідуального-колєктивізму, який коріння своє має в самодіяльности і в співпраці й який може витворитись лише в кровно-територіяльно-трудових обєднаннях, в яких ініціятива накладає обовязки, а відповідальність надає права.

Ввесь уклад його життя йде під знаком глибокого внутрішнього зіткнення його прагнення до ліпшого з Космосом, — з природою та її законами.

Глибоке, внутрішне, зіткнення з Космосом, з його силами та законами, які людина лише відчувати може, але якими керувати не в стані, виховують в осілому ірраціональну, метафізичну віру в Бога, виховують нахил до релігійности та дають почуття міри й пізнання свого місця в Світі. Тому його „Я“ не зростає безмежно. Тому примушений він починати зі себе, а не з других. Тому прагнення його до ліпшого не зводить його на манівці деспотизму — гноблення інших, ані на простори свободи механічного „творення життя“. Ставлячи своє „я“ нижче від надлюдських законів, він прагне до пристосування механічних засобів до органічних законів, прагне до організації життя, підпорядковуючи механічне — часове, органічному — вічному. Це ще більш обмежує його „я“, але дає йому відчувати реально здійсниме — конечне, дає йому можливість відчувати свою душу, що його з конечним, метафізичним, універсальним, абсолютним й вічним вяже. Відчуваючи свою душу, людина відчуває й цей звязок. Тому понадлюдське не лягає на осілого тягарем, від якого він прагнув би звільнитись. Тому він не стремить, щоб звільнитися від своєї душі, від впливів якої можна звільнитись лише по поставленню себе поза природою, поза її абсолютом й по перенесенню абсолюту на себе та свої змагання. Навпаки він стремить цей звязок, що дає йому можливість добро від зла відділити, не стратити. Тому він дбає про свою душу й шукає постійної, а тому й однієї моралі.

Й не прагнучи звільнитись від своєї душі та звільнитись від її стримуючих начал, не прагнучи стати Богом, осілий зберігає функції своєї душі, стає вище від матерії, стає вище від її гніту — стає її господарем.

Господар матерії — ось споконвічне духове й фізичне обличчя осілого — образ вільної, але відповідаючої за свою душу й тому відповідальної людини.

Для кочового Світ це простір, по якому він безмежно може мандрувати, не прикладаючи свого труду до землі і не запліднюючи її живим зерном. Й тим кращий для нього Світ, чим ширше його займище, чим ширше може розкинути він своє кочевя, всіх і вся визискуючи — збіраючи там, де не орано ним і не сіяно. Визиск та використання ось перші його ознаки. Емблємою його є серп, який не тільки збірає, але й стає мечем,

яким він тих, що з плуга жиють, уярмлює. Тому серп стає емблємою не тільки визиску, але й емблємою боротьби з людьми для їх погноблення. Ані визиск, ані погноблення не вимагають від кочового неустанного, що дня постійного зусилля. Зусилля його коротке — опанувати, взяти. Серп не обмежує його хочу його мрій та емоцій. Навпаки відвертає його увагу від якости зусилля на кількість здобичі. Звідси стремління до осягнення своїх мрій брутальною силою. Звідси прагнення до оружного обєднання, щоб завоювати простір, в якому в мріях може він один вільно кочувати. Самий лише гноблячий колєктивізм орди, або самий лише безвідповідальний індивідуалізм стають засобом осягнення або деспотії, або безмежної свободи для себе.

Ввесь уклад його життя, що йде під знаком поверхового, зовнішнього зіткнення його прагнення до ліпшого з Космосом, сприяє розвиткові цих початків.

Не стикаючися глибоко з Космосом, прагнення до ліпшого не дає відчувати кочевому потреби його законів. Навпаки відчуваючи тільки їх силу кочовий відчуває від них лише страх. Не віра у Всеблагого Бога, а віра в злих духів, що діють йому кривду, стає його вірою. Втекти, звільнитись від непотрібних йому всіх зобовязуючих законів, та жити лише мріями й емоціями стає його ціллю. Так тратить він почуття міри й свого місця в Світі. Тому його „я" безмежно зростає й починає він від других, а не від себе. Тому його прагнення до ліпшого веде його або до деспотизму — гноблення чужого життя, або в простори свободи творення свого життя.

Ставлячи своє „я" вище від надлюдських законів, він змагає до пристосування органічних законів до механічних засобів, змагає до організації життя підпорядкуванням органічного, вічного — механічному, тимчасовому — розумом бореться з життям, розумом іде проти Бога.

Це ще більш увільняє його „я" від всього, що можна й мусиш. Але разом з тим не дає йому відчувати реально здійснимого, конечного. Не дає ще більш відчувати своєї душі, що його, як всяку людину, з конечним, метафізичним, універсальним й вічним вяже.

Не відчуваючи своєї душі, людина не відчуває й цього звязку. Тому понадлюдське лягає на кочового тягарем, від якого він прагне звільнитись. Тому він змагає звільнитись від своєї душі, звільнитись від її функцій, стати поза природою, поза її абсолютом, поза абсолютом її законів. Прагне перенести її абсолют на себе й свої змагання, прагне стати Богом. Й прагнучи так до занедбання своєї душі, до занедбання її функцій, аби жити лише розумовим і матеріяльним, людина стає нижче від матерії, нижче від розуму, нижче від їх гніту, над якими лише одна душа людська людину ставить. Так стає кочовий рабом матерії та її гніту, втікаючи від всякої однієї всіх зобовязуючої моралі.

Безвідповідальна людина, раб матерії — ось споконвічне духове й фізичне обличчя кочового — образ деспота та феляга.

Вже з цього коротенького нарису основних прикмет цих двох, як бачимо, більш ніж протилежних типів і їх світоглядів видко, яка глибока прірва лежить між ними. Ще яскравіше виступає ця ріжниця в їх діяльності в щоденному суспільному життю та суспільних взаємовідносинах.

Для осілого сімя це співробітник, для кочового сімя сопутник в мандруваннях. Свобода для осілого це свобода праці, свобода господарювання. Для кочового свобода кочування й зиску. Для осілого рівність — це рівність прав і обовязків перед всіх зобовязуючим законом. Для кочового — доля, поділ. Для осілого братство — братство кровне — братство територіяльне. Для кочового — братство оружне, побратимство. Для осілого труд — благословення Боже, саме життя. Для кочового кара людська та форма для виснаження. Для осілого суспільство це сімя, рід, племя, нація. Для кочового орда, з якою можна собі простори займати. Для осілого понад усім закон Землі — закон Божий, для кочового закон орди — закон людський. Осілий жиє з обороту, кочовий з данини — проценту.

Ріжниць між типами й світоглядами можна б було навести безліч. Але вже наведені дають можливість коротко схарактеризувати кожного й кожне. Осілий, що має глибоке, внутрішне зіткнення з Космосом свого прагнення до ліпшого, покладає свої осягнення в тяжкій боротьбі за існування — в уготованню грунту для життя та в одуховленню, оживленню та заплідненню матерії, підпорядковуючи механічне органічному. Обличчя його для себе й інших одностайне — праця і лад.

Кочовий, що має поверхове зіткнення з Космосом свого прагнення до ліпшого в здобуттю просторів оружною боротьбою між людьми та підпорядкованням органічного механічному. Він дволичний як Янус — свобода й деспотизм[1].

*
* *

Отже ми встановили та определілили два основні природні типи й два відповідаючі їм світогляди. Тепер треба ще устійнити,

[1]) Якщо скептики признають ці образи занадто ідеалістичними, то будуть вони мати певну рацію, бо образи ці як сукупність рис дійсно ідеалістичні. Але це не значить, що риси неправдиві. Природа не знає, або обмежено знає чисті типи. Тому можна в життю говорити лише про домінуючі риси даного типу. Отже не маючи ані наміру, ані бажання я дав ідеальними образами певну схему, певний критерій для оцінки типу людини. Як читач далі побачить, це схема не створена, аби життя в неї втискати, ані для того, щоб двигнути на нищення одним типом людини другого типу. Її призначення вичерпається тоді, коли хто-небудь її до самого себе приложить і себе провірить. Особливо перестерігаю „осілих", щоб вони в цьому ідеальному образі не побачили себе та не взялись за нищення „кочових". Треба памятати, що починають з навернення, а не знищення, бо як навернути себе самого, коли в першу чергу нищити.

які характеристичні риси приймає саме прагнення до ліпшого в обидвох випадках.

Ми бачили вже, що осілий покладає свої осягнення в боротьбі з природою за створення цінностей, не переносячи ані на себе, ані на свої змагання абсолюту [1]) Тим самим він ніби залишається в площині релятивній і тому боротьба з природою іде за творення ралятивних цінностей, які не тільки такими є, але за такі він їх уважає, бо їх якість залежить від якости покладеного зусилля та законів природи, що ставлять приділ якости людей і речей. Тому фактори „що можна й що мусиш" одержують перевагу над тим, „що хочеш". Релятивність осягнень та розуміння того, що можеш і мусиш" не дають осілому змагати до звільнення себе від постійного, незмінливого, вищого і рівного для всіх закону. Навпаки в цьому законі він знаходить критерій для опреділення рівностей в ньому й шукає правильного шляху для направлення свого зусилля по реальній творчості. Тому він не може керуватись будь-якими ідейками, будь-якими принципами та вживати будь-яких комбінацій й будь-яких метод і засобів осягнення, а може керуватись й таких уживати, які релятивно до того „що можна й мусиш" ділали би й релятивно до рівня розвитку удосконалювали б природний порядок речей. Тому осягнення не стають самоцільними, предільними, абсолютними, досконалими, не виключають, а доповнюють один одного. Саме прагнення до ліпшого не стає погонею за досконалим, а довгим послідовним творчим зусиллям досконалення вже існуючого, вже осягнутого, в якому методи й засоби осягнення важиться з огляду на їх вплив на щоденне життя, на природний порядок речей, на закони розвитку людської істоти в її органічній, духовій і фізичній цілості й нарешті на закони умов людського співжиття. Таким чином людина не ставить себе поза природою й не переносить її асболюту, ані на свої ідейки й принципи, ані на методи й засоби здійснення, ані на цілі, бо всі вони залишаються релятивними до того „що можна та мусиш". Отже таке прагнення до ліпшого, що має ознаки релятивізму, можна термінольогічно прийняти за прагнення до досконалення. Ознаками його є постійне плянове зусилля, незмінливість напрямку, підпорядковування й пристосовування механічного до органічного, незмінливість ідеї обєднуючої й задовольняючої духові, розумові й матеріяльні органічні запити, що повстають в боротьбі з природою за створення цінностей.

Кочовий покладає свої осягнення на боротьбу між людьми за простори, здобич та поділ цінностей, на які й переносить абсолют. Перевагу одержує його „хочу" (або „нехочу") над тим, „що можна та що мусиш". Переважає кількість над якістю. В цій боротьбі людей за простір та цінності людина мусить змагати, щоби звільнитися від всякого вищого закону, що може цій боротьбі перешкоджувати, аби ке-

[1]) Коли в тексті є повторення, то це до певної міри метода вияснення.

руватись однією цілездатністю та якими вигідно принципами, якими вигідно ідейками, якими вигідно комбінаціями, якими вигідно методами й засобами здійснення, *аби перемогу над людьми осягнути*. Й ці принципи, ідейки, комбінації, методи, засоби здійснення та сама перемога — здобуття простору та цінностей — стають в розумінню людини самовистарчаючими, предільними, абсолютними, досконалими. Тому прагнення до луч-шого, коли поверхово стикається з Космосом та не знаходить на ньому гальми, стає погонею за одним, другим, третим і так без кінця *досконалими* без огляду на впливи цієї погоні на щоденне життя, на природний порядок речей, без огляду на закони людської істоти в її духовій, розумовій і фізичній цілості, без огляду на умови людського співжиття. Таким чином абсолют переноситься на все, до чого людина змагає і на саму людину. Отже таке прагнення до ліпшого, що носить в собі всі відзнаки абсолюту термінольоґічно можна приняти за прагнення *до досконалого*. Ознаками його є всезмінливість відправних точок й точок приложення сил, коротке брутальне зусилля, підпорядкування й пристосування органічного до механічного, безліч ідейок, емоціональність, мрійність та задоволення тільки розумових та матеріяльних потреб в боротьбі людей за простір, володіння та поділ цінностей.

Таким чином встановили ми, що кожному типові й кожному світоглядові відповідає певна яскрава форма прагнення до ліпшого. На підставі цього ми можемо вже сказати, що людина, що прагне до досконалення, носить в собі домінуючі осілі ознаки, а людина, що прагне до досконалого, має домінуючі кочові риси. Таким чином ми маємо певний зовнішній критерій, на підставі якого не тільки можна определювати тип людини без того, щоб в кожному разі робити глибоку аналізу, але й віддільні ділання людини кваліфікувати кочовими або осілими.

Михайло Островерха.

Дажбог 1932, № 9

З нашого мистецького життя у Львові.

Божий Гріб у Волоській церкві у Львові... Вже Покійний Петро Холодний взявсь був до праці над циклем образів Божого Гробу до Успенської церкви у Львові. І розпочав він цей цикль. І намалював два образи — перший „Моління“ й останній „Воскресення“. Смерть припинила його працю. Тоді поручили це діло молодому нашому артистові маляреві Засилеві Дядинюкові. Він забравсь до цього діла з повним зрозумінням його ваги. І сливе по двох літах праці цього артиста Божий Гріб отсе є викінчений.

У двох образах покійного Петра Холодного бачимо оригінальну індивідуальність мистця, якого твори промовляють до нас ніжною, чуткою мовою глибин душі його. До цього він послуговується і композиція, і кольоритом, і навіть технікою — темперо-олія. — Ці два його образи продумані і віддані у візантійсько-прерафалістичному стилю з ярким підходом до сюжету по

реалістичному. В творі Петра Холодного перспективічні далі — передусім „Молення“ — проникнуті містичним, таємним супокоєм. М. ін. правду сказати б: невеличку прислугу зроблено цьому великому нашому мистцеві тим, що його ці ніжно дихаючі трори виставили в цих сумеркуватих, суворих стінах давнини.

Само собою розуміється, що до цієї пречудної цяцьки української славної давнини, якою є Трьохсвятительна Каплиця (при Волоській церкві у Львові) зовсім умісні пять інших образів Божого Гробу кисти Василя Дядинюка. Не тільки суворість стін і обстановка, а й архітектонічний бік храму вимагає твору, який нагадував би старі мозаїки, що оживляють багацтвом колірів його нутро.

Як ми вже сказали — до праці над Божим Гробом В. Дядинюк забрався з великим зрозумінням ваги завдання. Ще й до того: цеж треба було кінчити діло, яке зачав був Петро Холодний.

В. Дядинюк зробив три шкіци, кілька студій. При тому студіює докладно українську візантику в усім: архітектуру, орнаментику, одежу. І ось дає нам твір зовсім самостійний.

Виразно й індивідуально зрозумів вагу українського старинного мистецтва в розвитку нашого сучасного мистецтва. Зрозумів і показав, що візантійсько-українське мистецтво це, для справжніх мистців, пребагата скарбниця, на якій треба опертись, продовжувати творення нашого національного мистецтва. Цієї скарбниці ніхто не вичерпає, ні навіть такі великі наші візантики, як Михайло Бойчук.

Деякі образи В. Дядинюка — як „Сошествіє в ад“, а передусім „Зложення до гробу“ — просто живо й цікаво вражають нас своєю гармонією композиції, силою й живістю кольориту.

Оглядаючи цей Божий Гріб нам приходять на думку мозаїки з собору в Торчелльо біля Венеції: те вміле розложення гуртів. У цій праці помітно й те, що наш артист перестудіював і наших сучасних візантиків.

І таки — зовсім незлишньо приходиться сказати: Василь Дядинюк у цій своїй праці доказав, що він поволі увіходить на правильну — хоч і важку — дорогу, що веде до ще неблизької ціли: національне мистецтво.

І — з великим зусиллям — він дійде.

II. Виставка образів на „Таргах всходніх“ у Львові. „Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych“ у Львові на „Таргах Всходніх“ в „Палаті Штуки“ улаштувало ретроспективну виставку образів львівських артистів. Виставка тривала від 15. травня до 8. червня ц. р. Щоб ця виставка була чимсь надзвичайно цікава, ми б того не сказали. Дивна мішанина — а на цьому виставка стратила свою вартість. Хоч є тут знані мистці, що з реалістичного переходять із захопленням у імпресіоністичне малярство — покійний Антін Стефанович. Або ось супокійний та легкий кольоритом, живий композицією Антін Марковський. Смілий до очайдушности баталіст Станислав Батовський. Фелікс Михайло Вигживальський уже мабуть не має охоти повернути до себе колишнього й хоче залишитись незрівнаним техніком у підбиранні легкої гри кольориту. Найкраща тут його річ „Фестин огородовий“. З усіх тут поляків найзамітніший і оригінальний, правда за паризькою школою, Максиміліян Файрінг: його „Південний пейзаж“ повний експресій, характеристичний підхід до сюжету. З модерністів — екстремістів іще доречний і знає, чого хоче, це Олександер Рімер. Хоч у нових працях у своїй крайності він доходить до... крайности.

Властиво кажучи, нас найбільше цікавлять твори українських мистців, що беруть участь в цій виставці. Тут отсе бачимо твори знаного нам мистця Івана Труша. Всі ці твори — це глибоко відчута поезія мистця-лірика. Кожний його твір, це могутня музика, що „piano“-м — вливається в окружаючий її світ. Безперечно, що з тієї генерації усіх малярів, які тут беруть участь у цій виставці, йому ніхто не дорівняє.

Є й Антін Монастирський маляр знаний у нас своєю глибокою любовю до нашого рідного минулого, яке він оспівує зі справжнім теплом серця. Його „Козак“ складно закомпонований, сильний виразом, манить нашу увагу.

А ось тихий та занурений у далеких просторах своїх краєвидів Юрій

Магалевський. По свойому підходить він і до історичних сюжетів, як ось „Татари йдуть“.

З молодих мистців є тут Лев Гец і Василь Дядинюк.

Лев Гец виставив майже самі рисунки, в яких він є майстром: чітке й певне вичуття лінії, сміливість композиції. У цих працях він виявляє розуміння сучасного рисунку.

Василь Дядинюк виставив тут праці у ретроспективному порядку. Переважають „Мертві натури“, в яких він, попри своє шукання, є певний себе. Композиції його мертвих натур — правда не всіх — мають у собі гармонійну звязкість, точка віддання пляситичности, питома йому живість кольориту. Цікавий портрет б. У. у схопленні експресіоністичному за італійським рінашіменто, а ще більше цікава „Студія до композиції“.

В цій виставці бере участь усіх львівських мистців шістдесят.

Слід би зробити маленьку заввагу нашим мистцям — передусім молодим: чи то конечно було брати їм участь у цій виставці?

Виставка сучасної української ґрафіки. Від 5. червня до 12. липня ц. р. в салях Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові заходом АНУМ влаштовано виставку сучасної української графіки.

Були це: оригінальна графіка; Нарбут і експедиція заготовки державних паперів України; книга, окладинка, оздоба, ілюстрація, екслібріс.

Виставка мала всеукраїнський характер. Її мистецька вартість була справді висока: виставка мала в собі широкий розмах, сказати б — европейський.

Над усією виставою домінували твори чистої графіки В. Кричевського, Ю. Нарбута.

Дальше із сучасних мистців на перше місце, кожний у своїй ділянці, вибивались: М. Бутович, С. Гординський — цей дещо переніжнений —, П. Ковжун, І. Падалка, А. Петрицький. Перший і два останні опираються — передусім: формою — на українське національне мистецтво.

Такі виставки можуть справді виховати в нашого загалу смак і зрозуміння до мистецтва.

Тільки АНУМ удруге чи й утретє хай бережеться деяких вихилясів і хай не вмішує в мистецьку виставку таких політичних закрасок, як на цій останній.

Виставка скульптора Е. Віттіґа й „Нової Ґенерації“ у Палаті Штуки“ у Львові. В „Палаті Штуки“ у Львові ми мали нагоду оглянути доволі широко заложену польську мистецьку виставку. Є там твори скульптора Е. Віттіґа й малярів „Нової Ґенерації“.

В першій салі й справді в першу чергу приємно вражає нас творчість Е. Віттіґа: монументальність, почуття сили, сміливість і легкість композиційні — це цінні сторони його творчости. Правда, в деяких творах, коли зближається дещо до — сказати б — неоклясичного модернізму, його вираз сили губиться, маліє: тоді Е. Віттіґ не на свому місці.

„Нова Ґенерація“ зі своїми працями — бо не всі: твори! — представляються тут не так імпозантно, як — видно по зусиллях — хотіла, як представляються такі виставки по великих осередках сьогоднішньої Европи.

Тут бачимо всякі модерні школи і їх напрямки: італійська, німецька, італійсько-французька й передусім — французька. Можна тут бачити й ту французьку школу, яка не тільки, що нічого не дає мистцеві, а ще й руйнує його талант.

„Нова Ґенерація“, та її частина позитивна, як бачимо по творах, находиться під впливом отсих, сьогодні знаних у всьому світі, мистців: А. Моділіяні, П. Пікассо, Влямінк, Брак, Матісса, Де Кіріко, Тозі, Фуні, Кокошка. Зовсім самостійних мистців у певному розумінні ми тут не бачимо. А деякі зовсім загубили почуття зрозуміння мистецтва й то того сучасного, яке хотіли б голосити.

З „Нової Ґенерації“ виринають отсі мистці: Еміль Крхи, дебютант Мойсей Пєаліс і Геза Розмус.

Мало їх, але справді заслуговують на те, щоб їх імена тут ізгадати.

На цій виставці бачимо деякі твори нашого мистця Василя Дядинюка. Кілька гвашів, кілька декорат, театральних нарисів, проєкти сервісів. Може

й не забагато буде, як скажемо, що твори Василя Дядинюка тут уявляють собою зовсім окремий світ — світ ясного виразу, почуття краси в силі кольориту, в рисунку, в композиції, у здоровому й конструктивному модернізмі.

Проєкти сервісів — треба тут оглянути, щоби переконатись про їх вартість, про тонкий, декоративний у них смак мистця, про їх доладність композиції й кольориту.

Ця виставка тривала від половини липня до 18. вересня ц. р.

ХРОНІКА.

† **Микола Любович**, визначний український учений, історик Зах.-Европи й Польщі, помер у Ростові на Донщині в 77-ім році життя. Покійний народився в 1855 р. на Поділлі, вчився в Київськім Університеті, разом з відомим дослідником англійської історії Петрушевським та не менше знаним істориком Франції Тарле, був учеником славнозвісного українського вченого — історика Зах.-Европи Ів. Лучицького та визначним представником київської історичної „школи", створеної Лучицьким. Покійний спершу був приват-доцентом Київського Університетету, потім професором Варшавського Університету, а в ост. роках — Донського Університету. Працював Покійний головним чином над історією Німеччини, Голяндії й Польщі. Перша його замітна праця була „Марнікс де Сент Альдегонда, як політичний письменник" (1877), присвячена політичним писанням визначного голяндського державного діяча й письменника XVI ст. Низку праць написав Покійний також з економічної історії Німеччини; а крім того писав ще й в обсягу методольогії історії. Але найбільше значіння мають праці Покійного з історії т. зв. релігійної „реформації" в Польсько-Литовській державі XVI—XVII вв., здебільшого важні й для української історії (бо кидають світло й на історію „реформації" на наших землях. З праць тих особливо заслуговують на згадку: „Історія реформації в Польщі. Кальвіністи й антитринітарії" (1883), „Герцок Альбрехт пруський і реформація в Польщі" (1885) й „Початок католицької реакції та упадок реформації в Польщі" (1890). В усіх цих працях використав автор багато цінних матеріялів, які старався обробляти й освітлювати з можливо більшою обєктивнісю. *В. З.*

Серед унійних змагань в останніх місяцях належить відмітити VI-тий Конгрес на Велеграді, що відбувся в днях 13—17. липня с. р. Велеградські Конгреси — це, можна сміло сказати, духове дитя Ексцеленції Митрополита Андрея. Князь нашої Церкви, неутомний борець для справи Унії, для якої вже так багато зробив і посвятив, тому 25 літ враз з покійним оломуцьким архієпископом Стояном (тоді ще парохом в Кромерижи на Моравії) дав ініціятиву до велеградських унійних зїздів і їх заходами відбувся перший такий зїзд. Длятого не диво, що на сьогорічнім Конгресі при його відкриттю архіеп. Др. Пречан в своїй святочній промові назвав нашого Митрополита „columna primorum congres-

suum Velehradensium“, а привіт, переданий в Його імені о. Рек. Й, Сліпим всі учасники Конґресу прийняли щирими довготревалими оплесками. У відповідь на привіт від нашого Митрополита зїзд богословів, що відбувся в навечеря Велегр. Конґресу, з великим одушевленням негайно вислав нашому Князеві Церкви телеґраму з сердечною подякою за привіт і ті труди, які Митрополит положив для здійснення унійної ідеї. Започатковане Митрополитом діло розвивалося щораз краще та видало вже обильні овочі, дало змогу виміни думок між католицькими й незєдиненими теольоґами та представниками Церков, зближило їх до себе та унійні змагання спрямувало на правильний шлях. Далеко вперід посунув справу і цьогорічний вельми численний і добре заступлений зїзд, бо цілий ряд добре обдуманих рефератів визначних теольоґів висвітлив спірні точки, вказав на унійні труднощі й перепони та намітив шляхи їх усунення.

З українців греко-католиків брали у цьому Конґресі участь: Преосв. Няраді з Крижівців, Преосв. Коциловський з Перемишля, Преосв. Стойка з Ужгороду, о. Рект. Сліпий (що виголосив на Конґресі в лат. мові реферат про „Седмичне число Тайн як лучник єдности і засіб збереження віри на незєдиненому Сході“), о. Др. Горникевич з Відня, о. Др. Верґун з Берліна, о. Брешко з Риму, о. проф. Седляк з Пряшева, о. рект. Хира з Ужгороду, о. Тимчук ЧСВВ. з Інсбруку, о. ігумен Редемпт., о. Терчка з Закарп., кількох закарп. священиків і галиц. студентів, що студіюють в Чехосл. — Дай Боже, хай здійсняться якнайскорше побажання, висловлені о. Ректором в привіті від Впреосв. Митрополита, щоб Велиградські Конґреси діждалися 50-літнього ювилею і всі могли заспівати „Тебе Бога хвалим“ після довершеного Зєдинення Церков.

Цілковитий упадок і банкроцтво більшовицької белєтристики. Більшовицька література, захоплена більшовицькими ідеалами, котилася щораз то більше в низ, ставала все більше неморальною, а врешті перемінилася в таку порнографію, що викликує обридження, відразу й жах навіть серед тверезіших приклонників більшовизму. Зжахнулися галицькі більшовики, співпрацівники „Нових Шляхів“, а навіть „Вікон“ (зжахнулися певне тому, що в них ще в дитинстві виховала Греко-кат. Церква засади моралі й етики і видно тих засад ще й досі не вспіли зруйнувати більшовицькі „бахмани“) та кличуть до своїх товаришів по пері: „заверніть, бо такою белєтристикою, такою порнографією відстрашите від себе всіх і вся, хто має тільки почуття людської гідности“. Віддаємо голос критикам „Нових- Шляхів“ і „Вікон“. В „Н. Ш.“ ч. 2 1931 на стр. 218—223 А. Коломиєць критикує роман Ол. Копиленка „Визволення“ (Літерат. Ярмарок № 10—11 1929) і пише:

„Роман його є калейдоскопом доконуваних ріжними людьми в ріжних обставинах коітусів, і то в стилі, коли не хуліґанськім, то вкожнім разі деґенераційнім (стр. 219)... У захопленні буде закордонний пролєтаріят від комуністів тов. Копиленка!... Це не „Визволення“, це не галєрія типів, це зоольоґічний сад!“ (220—221).

Дальше наводить критик кільла місць, де типи роману Копиленка сласно з розбещеністю барложаться в моральнім багні (чого ми не наводимо, щоб не образити моральних і естетичних почувань наших читачів), а далі говорить критик:

„Ми розуміємо таке наставлення, але пропагувати його як характеристичну рису комсомолу, це значить на завше відстрашити молодого читача і читачку незреволюціонізованих країн від відповідальної і надійної організації радянської молоді (221—222)"... Навіть Куприн, який дав спеціяльний твір про проституцію, не дійшов до такого апроблєматичного, протоколярного, безумного змальовання гидкої справи" (223).

Під впливом зазбручанської белєтристики почали подібно писати й деякі галицькі більшовики, Проти них виступає теж критик навіть у більшовицьких „Вікнах". У ч. 3. 1932 (стор. 67) того журналу він пише:

„Хочу підмітити деякі зизи у самокритиці „Вікон". Чому вилучено зі самокритики Калинчука й Бобинського? Чому не обговорено Калинчуків „Де ставок і млинок" з біольогічним натуралізмом, а ще більш його „Пургу"? Революціонери типу Корчуги — по Калинчуку повинні бути як хижацька риба, що пожирає своїх дітей. Калинчуків Корчуга — скажений під впливом божевільного фанатизму рішуче поділав, щоб свою рідну дочку розстріляти, замість того, щоб справити її легкою карою, поділати на неї морально, переконати її в її помилках... Це ідеольогічно схиблене, як ідеольогічно схиблене теж оце зі „Ставка і млинка": (тут цитує критик кілька безличних порнографічних висловів Калинчука, які зі зрозумілих оглядів навести не можемо, Ред.)... „Цього пуза не критикував ніхто".

З цього боку треба було теж оцінити й деякі речі Василя Бобинського. „Зелена зелина", а ще більше „Зимова баляда" грішить теж порнографією (слідує знову порнографічний цитат)" і закликає других поетів запалити небеса і возвеличити покриток як святих дів... спалити небо зі всіми святими, щоб замінити їх покритками й байстрюками на землі".

Так пишуть самі більшовицькі критики про свою літературу. Самі жахаються того, до чого довели. Для нас вповні ясне, що по відкиненню християнської релігії, високої її моралі й ідеалів, що ведуть до Бога, не може бути белєтристики, як це вже давно стверджував Гоголь (гл. в цім числі „Дзвонів" стр. 613) — хіба що така, якої самі більшовики будуть лякатися. Для нас теж ясно, що таку белєтристику треба безпощадно нищити, а якнайбільше попирати морально й матеріяльно здорову католицьку літературу й пресу, що одинока дає людям силу поборювати всі життєві небезпеки й труднощі.

Проти більшовицького атеїзму. Франц. православний тижневик „La Vie Nouvelle" в 371. числі з 17. VI. 1932 в статті „Безбожники" остерігає віруючий світ перед руйнуючою діяльністю комуністичного атеїзму. „Треба, щоб усі, хто розуміє, — пишеться в статті — що без віри в Бога людство пропаде, усі католики, православні протестанти, буддисти, магометани, жиди, ріжні сектанти, а навіть пантеїсти утворили спільний фронт до боротьби з інтернаціональним безбожництвом і протиставили пропаґанді пропаганду, чинові чин. На своє нещастя віруючі заняті своїми внутрішніми справами, боротьбою поміж собою, здебільша без поважнішого значіння й всякої потреби. Особливо християни ріжних Церков і віроісповідань не бачуть жахливої

хвилі, яка підноситься з самого дна людської несвідомости, ненависи й зависти, котра грозить затопленням усіх духових цінностей і здобутків сучасної тисячлітньої культури. Релігійний світ не здає собі просто справи, що невблаганий ворог вже знаходиться під мурами Христової Церкви та її цивілізації і готовий з усіми апокаліптичними страхіттями вломитися до її середини".

Книжка про Мазепу шкільною нагородою. Педагогічний Комітет при франц. міністерстві освіти рішив вписати на лісту книжок, які роздають як нагороду учням середніх шкіл книжку І. Борщака та Р. Мартеля „Життя Мазепи". Таку лісту друкують що пять літ. Досі це друга книжка з історії українського народу на цій лісті. Першою була М. Вовчка „Маруся", що мала колись величезний книгарський успіх. („Діло").

Конґрес чехословацьких католицьких письменників і журналістів відбувся 5. липня ц. р. в Оломуці при співучасті 118 членів Т-ва „Spolek českoslov. katolickych žurnalistu, основаного 1912 р. Конгрес намітив плян і напрямні для своєї важкої праці на майбутнє. Оломуцький архіеп. Пречан взяв особисто участь в конгресі і взивав учасників до безкомпромісової боротьби за католицькі ідеали. Рішено м. ін. пропагувати в часописах ідею Кат. Акції та візвати католиків Чехословаччини користуватися всіми засобами модерної техніки (радіо, кіно) для голошення католицьких ідеалів. Неморальній журналістиці виповіджено безпощадну боротьбу. — Думаємо, що подібний зїзд повинні зробити якнайскорше всі українські католицькі письменники й журналісти, щоб намітити шляхи боротьби зі всіми небезпеками й ворогами Великої Католицької Ідеї, а то тим більше, що ми українці живемо на пограниччю більшов. небезпеки.

Відрадне явище. На наш зазив у попередньому числі вирівнати свої довги в Адміністрації, багато довжників відгукнулося й сповнило свій перший і найважніший обовякок. Що більше, дехто навіть зложив поважні добровільні датки, саме *Високопреподобний Отець Декан Теофіль Прийма* (Дуліби, п. Стрілиська Нові) жертвував на *пресовий фонд* нашого журналу *100 (сто) зол.*, за що йому складаємо осьтут сердечну й щиру подяку, а рівночасно запитуємо, хто черговий піде його світлим примірним слідом? (Ред. і Адм.).

Справлення друкарської похибки. В цьому числі (ч. 9. 1932) 5-та замітка на 605. стр. має звучати: Καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια εἰς τὸν ναὸν ἀνεχώρησεν, καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο (Мат. 27,5).

Рецензії.

На крилах фантазії.

Мирослав Капій. **Країна блакитних орхідей.** Повість. Накладом видавничої спілки „Новий Час“. Львів, 1932. Стор. 159, 8⁰.

Фантастична повістева література в нас ледви народжується. Маємо досі лише три чи чотири фантастичні повісті в дусі Жюль Верна, Уельса, Флямаріона і т. ін. Тим часом значіння фантастичної повісти може бути дуже велике, особливо для молоді. Фантастична повість може бути дуже добрим допомоговим засобом для розвитку в молодих читачів патріотизму, релігійно-етичних почувань, заінтересування ріжними ділянками науки, зокрема нпр. астрономією, хемією, ріжними галузями технічного знання ітд. Гарна й цікава фантастична повість може збудити заінтересування до книжки, а заразом сприяти розвиткові естетичного смаку і спрямуванню юнацької фантазії в розумний бік. Але найкращі фантастичні повісті мають не тільки педагогічну вартість, нераз бувають це високоцінні літературно-мистецькі твори, нераз в них також порушується основні релігійно-фільософічні, особливо релігійно-етичні проблєми (порів. нпр. „Володар світу“ Бенсона, „Атлянтида“ Мережковського), часто служать вони й для розвязання суспільно-політичних проблєм, іноді мають і певне наукове значіння ітд. Словом, фантастичні повісті бувають дуже ріжноманітні — від легкої казки для дітей до найповажніших літературно-фільософічних творів.

Тому з великим інтересом придивляємося ми до зародків у нас фантастичної повісти й зокрема до появи отсеї нової „повісти будуччини“ — „Країни блакитних орхідей“, в якій дія відбувається в Українській Імперії на початку XXI століття, в якій оповідається про лет на Марс мешканців землі, про лет на землю мешканців Марса — нащадків колишніх переселенців на Марс з Атлянтиди, про життя на Марсі, про дивовижні марсіянські орхідеї з людськими очима, про долю Атлянтиди, а рівночасно й про деякі сторони життя на початку XXI-го століття, зокрема про столицю молодої, але вже могутньої на початку XXI. віку Української Імперії — Київ, ітд.

Перед автором „Країни блакитних орхідей“ миготіла незвичайно інтересна й приваблива ідея зіставити поруч себе два світи — легендарний світ величної прадавної Атлянтиди й вимріяний в уяві автора світ теж величної майбутньої Української Імперії XXI. віку. Стремління до такого зіставлення особливо виразно відбивається в отсім малюнку при кінці повісти.

„Особливо зворушливим був момент, коли Кроней (головний жрець і монарх марсіян — нащадків переселенців з Атлянтиди, котрий перелетів з Марса на землю), стоячи на естраді біля президіяльного стола в Київській Академії Наук на урочистім засіданні на його честь, дякував за привітання, промовляючи атлянтською мовою до зібраних... Ще більш зворушливою

була хвиля, коли він, звертаючись до молодого гетьмана... із перлинами на віях простягнув свою руку до його у дружньому привітанні

Здавалося, що Вчора встало з могили й вітає Сьогодня.

Два світи — один, що йому давно вже „упокой" проспівали, другий, ледви що ставлючий свої кроки по життєвому шляху.

Одначе, на жаль, автор не розробив цієї ідеї, не втілив її в якінебудь яскравіші та глибші форми. Ідея ця, можна сказати, саме лише миготіла, але не світила авторові при писанні його твору. Тому й зіставлення двох світів вийшло, в суті речі, механічне, чи радше випадкове. Що більше, й „обидва світи" — легендарної Атлянтиди й майбутньої України змальовані теж майже виключно з зовнішнього боку, особливо Україна XXI. ст. Не знаємо, чи автор занадто спішився, пишучи свою „повість" (на великий поспіх у писанні вказує безліч, часом просто жахливих прогріхів автора в мові, а навіть в ортографії), чи авторові забракло фантазії; тільки тему своєї повісти автор розробив взагалі досить поверховно. Автор не використав якслід, навіть мітів про Атлянтиду. Про те, всетаки й в „повісті" — „Країна блакитних орхідей" Атлянтида виступає як світ величної культури минулого. На жаль, значно слабше враження робить на читача змальована в „повісті" майбутня Україна: в ній ніби то є теж і своєрідна велич, і висока культура, й велика могутність, але автор це все позазначував лише легкими рисами, не показавши сути й духа цієї майбутньої величи культури й могутности, не показав нам „душі" майбутньої України, як сам він її уявляє. А це було б мабуть найбільше цікавим. Автор зіставляє поруч себе Атлянтиду й Україну. Вже саме це зіставлення змушує уявляти собі майбутню Україну, як найкращий, найвеличніший, наймогутніший край світу, як носія якоїсь великої місії, як втілення якоїсь великої ідеї. Але даремно шукали б ми в „повісті" хоч би приближного зясування, в чому полягає ця „місія" чи ця „ідея". Ми не хочемо цим сказати, що автор повинен був творити у своїй „повісті" якусь суцільну національно-месіянську ідеольогію; але думаємо, що й з погляду ідеольогічного й з погляду мистецького твір його був би незрівняно більше вартим уваги, більше закінченим і досконалим, якби автор зумів втілити в мистецькі образи якийсь дійсно величний ідеал України „XXI. віку".

Автор кинув щоправда кілька рис: його „Ухраїна XXI-го віку" є монархічною державою на чолі з гетьманом, що тішиться загальною любовою населення України; далі, його „Україна XXI. в." — край християнський (не атеїстичний і не байдужний з погляду релігійного), а при тім, здається, католицький; на „Україні XXI. в" квітне наука й взагалі культура ітп. Але цього всього, розуміється, занадто мало для створення уяви про майбутню велику Україну. — До речі, ми цілком погоджуємось з автором, що — наколи б дійсно Україна здобула собі визначне становище серед народів світу — це по всякій імовірності могло би найскоріше наступити при монархічнім

устрою держави; для змалювання ж величности й могутности України XXI ст. очевидно теж найвідповіднішим було представити її в образі імперії (про те, яке велике значіння для уяви про величність і вартість нації, має факт існування в неї монархічної держави незвичайно інтересні уваги дає у своїм романі „Божки“ Винниченко). Але рівночасно вважаємо, що було б доцільнішим (саме для надання більшої величности й блиску) надати в повісті „Країна блакитних орхідей“ майбутньому українському монархові титул цісаря або імператора, що незрівняно більш імпонує, ніж невиразний і неясний щодо свого змісту титул гетьмана.

В кожнім разі, хоч повість „Країна блакитних орхідей“ і не становить якоїсь особливо визначної появи на нашім літературнім полі й очевидно не ввійде на сторінки історії українського письменства, всетаки її можна вважати позитивним здобутком нашої сучасної літератури. Вона в кожнім разі не гірша, ніж повість деяких наших „признаних“ і загально в нас шанованих ніби то талановитих „повістярів“, які одначе часто випускають малозмістовні й просто аж наївні твори (але знаходяться критики, що ще й як захвалюють ці твори!). Серед сучасної нашої літературної кризи, коли з-посеред наших літературних новин рідко можна щось вибрати навіть для „цікавого читання“, „Країна блакитних орхідей“, без сумніву, варта уваги. Повість ця читається із значним зацікавленням, яке чим далі — більше зростає, особливо в другій частині.

З погляду педагогічного повісті цій, здається, не можна закинути нічого, крім численних прогріхів у мові й ортографії. Якби не ці прогріхи, можна б сміливо рекомендувати цю повість до читання шкільній молоді, якій, сподіваємося, вона буде подобатися.

З погляду патріотичного повість ця, хоч не дає того, чого б можна було від неї сподіватися, всетаки є без сумніву корисна. Взагалі, слід побажати, щоби автор „Країни блакитних орхідей“ продовжував свою літературну працю, але при тім старанніше обробляв сюжет і мову своїх творів. Здається, що ми можемо чекати від нього ще не одної гарної й цікавої повісти.

В. Миропільський.

Степан Семчук: **Фанфари.** Видавництво „Вогонь“. Жовква-Шикаго, 1931. Стр. 143. Книжка „присвячена для всіх українців без виїмку, особливо землякам королівського міста Львова, щоби... власними силами на Рідній Землі власну владу встановити“.

Автор добре назвав свою книжку „Фанфари“. У всіх своїх, тут зібраних, 17-ьох поезіях він трубить і трубить (аж в ухах лящить) заєдно одне й те саме й однаково: князенно, вулькано, бурунно, чугунно, вогняно, багряно, загравно, стрілисто, ясно,

стрімко, вогнисто, магнетно, акордно, воскресно (це його вирази з перших 17 сторінок). З великим самозапертям перечитаєш книжку до кінця (143 сторінки!) і ніщо не лишається тобі в памяті, ні якісь поетичні образи, ні якісь гарні стихи. Палких слів розкидана копиця...

Поезія має вартість лиш тоді, коли містить у собі щось глибшого, ніж буденна свідомість: глибші думки і почуття, глибше схоплення життя; або коли бодай схоплює буденне життя в легку, привабливу ритміку. Глибшого схоплення життя в „Фанфарах“ Семчука зовсім нема, а легка, приваблива ритміка це в „Фанфарах“ рідкий виїмок (як н. пр. в „Думках різдвяних“ чч. 6 і 7).

Автор голосить революцію, одначе так плитко і наївно, що замість революційного настрою викликує усміх. Ось зразок:

„Села повстануть до бою
— весни!
Розмають яром зіниці,
рука затерпне як ціп.
Ножами, серпами, косами, мечами
окріп!
Окропом спариться місто,
очистить чорний хідник.
Ворог пропаде, зісохне, загине
на вік!
— — — — — — — — — —
За це, що їздили нами
священиками, хлопами,
за це ми промовимо слово
грімко, громово.
Револьвер націлимо певно,
куля піде в чоло“.

Наче агітаційна вічева промова.

Автор тут і там переплітає свої стихи прозовими вставками, що пояснюють сценерію, особи, думки.

Найбільша така вставка (па стр. 86—89) говорить про Бога, про Христа, про Катол. Церкву та про державу після науки Липинського. Дуже прикро вражає дисонанс між змістом тієї прозової вставки та між віршованим змістом. Там X заповідей божих і любов ближнього, а тут „Ох, дай (до Бога) нам дул — гарматніх дул... Нам все одно, нам все дарма“.

„Так знайте:

Бурею, кулею і екразитом
побіда!“

Таке бодай разом не пишеться, щоби не глузувало одно з одного.

Автор, як уже з того видно, невпорядкована душа. Він без сумніву міг би дати й цінні поетичні твори, але ота несдисциплінованість ріжних сил його душі!

Він забагато думає про себе й замало контролює себе, наче б усе, що в його душі спалахне, вже було викінченою поезією.

Як перше мотто дав Семчук своїм „Фанфарам“ з Ніцше: „Feuer bin ich sicherlich“.

А про своє серце каже:

„Воно
моє серце
кладка у вічність,
спомин в (!) безмертність,
тайни відвічної відгомін мрійний,
тоскно (!), безнадійний, стрійний“.

Ну, хто таке серце має, той може й не оглядатися на задні колеса, може писати й граматичні небилиці, як „спомин в безсмертність“, і льогічні небилиці про свого серця „відгомін тоскно (русицизм) безнадійний“, але дальше фанфари крикливо проповідують невгнуту віру й надію...

В стилі Семчука могли би ми це скритикувати:

От тобі „автомобілево“ і „аероплянова“ і „радієво“ (а може „радійно“?) — в поезії!

Це зрештою загальна хиба нової ґенерації поетів, що прийшли до свідомости в ері самоходів і аеропланів: їм здається, що так, як коня заступив самохід, також темпо поетичного тзорення можна зробити „автомобілевим“... Давніше поет нераз „варив“ у собі якусь більшу поезію цілими роками, а одну строфку й цілими тижнями, шукаючи відповідного образу, укладу, дикції... творив кілька варіянтів, аж нарешті один задоволив його. І це було, як годиться, бо хоч і є талант, то талант не є талантом у кожній годині, ані в кожнім своїм відрусі, але мусить змагатися, шукати — як ті, що шукають перел по березі моря.

А „автомобілева ґенерація поетів сипле, як з рукава — все, що її, це гарне й найгарніше, бо найновіше, бо модне — остання фаза в розвою поезії... Ба, але ж ця мода вбога і тандитна, а твори тих молодих бувають непередумані, що аж жах. Замість поетичного малювання вони дають крикливі слова, або чудернацькі, або химерно дібрані (обовязково прислівники), що мають служити гей фетиш.

Зразок з „Фанфар“:

Заклич! А підемо до бою.
Підемо розвило, розсяйно,
підемо весняно, розмайно
і громовладно,
акордно, складно
з Тобою“.

Кажіть, що хочете, а на мене це ділає як „гохштаплєрство“ в поезії.

Надто дешева вишуканість!

Г. Костельник.

Др. Адріян Копистянскій. **Історія Руси.** *Часть II:* Московска і Литовско-Польска Доба (Велика і Мала Русь до часів Б. Хмельницького) Изданіе О-ва им. М. Качковского во Львовѣ Народная Библіотека. Ч. 509—514. Львів, 1932. Стор. 352. 12°

Хоч книжка ця має передусім характер шкільного підручника, а далі є книжкою для самоосвіти, вона збудила велике зацікавлення й серед працівників науки. З приводу першої частини цієї книжки появилися рецензії не тільки в укр. журналах (м-ра Ісаїва в „Дзвонах“, Т. Коструби — в „ЛНВ“.), але і в західних часописах (див. нпр. рецензію американського вченого И. Леді [Ledit], доброго знавця словянської історії в „Orientalia Christiana“, 1932, XXVI, -2, N. 76, с. 173-174). Книжка ця справді цікава й заслуговує на уважний критичний розгляд.

Автор цієї книжки, оскільки знаємо, один з найкращих і найбільш досвідчених львівських істориків-педагогів. Педагогічний досвід автора відбивається і в книжці, написаній приступно, зрозуміло й цікаво для учеників (хоч місцями помітно певну невиразність і нестислість в характеристиці державного й суспільного устрою і т. п.). З погляду шкільної методики історії вона в багатьох відношеннях значно перевищує всі наші підручники української історії, зокрема досить поширений, але з погляду методичного невдалий підручник І. Крипякевича. Взагалі, ця книжка без сумніву, була б найліпшим у нас шкільним підручником української (й заразом всієї ех.-словянської) історії, якби не було в ній трьох вельми негативних рис.

Перша й найбільш разяча з них це її жахлива мова — москвофільський жаргон із безліччю польонізмів та ніколи нечуваних у Галичині москалізмів. Особливо разять у книжці численні польонізми. Зазначимо до речі, що перша частина „Історії Руси“ написана помітно ліпшою мовою, ніж друга: очевидно, автор пишучи цю другу частину, спішився й не виправив; бо годі інакше зрозуміти численні польонізми. Чи може тут не так вина автора, як видавництва, котре наївно думає, що — псуючи одну з найкращих мов у світі, співучу, гармонійну й багату на слова, звороти й образи, українську мову численними польонізмами й москалізмами — воно працює для відбудови „единой и недилимой России“?... Можливо, що автор псує свою мову на жадання москвофільського видавництва; бо сам він володіє українською мовою дуже добре, що видно було хочби нпр. із його промови на ювилейній академії львівської „ставропігії з приводу 300-ліття збудування Успенської церкви. Так само й правопис у книжці якийсь дивацький, — та це вже очевидна вина видавництва.

Друга недостача книжки — невикористання новіших, а почасті й деяких давніших історичних праць, головно з історії державного й церковного устрою. Навіть епохальні праці Вяч. Липинського про Хмельниччину лишилися, очевидно, авторові невідомі! Про устрій Православної Церкви на українських та білоруських землях автор повторює трафаретні, давно перестарілі „соборницько“ — демократичні погляди Маркевича. Особливо разить твердження автора (чи точніше повторене автором за істориками „соборницького“ напрямку), ніби то на Україні (та Білорусі) існував „давній звичай, що православних епископів

вибирало духовенство разом з боярами і міщанами" та що цей звичай „стратив законну силу" під Польщею. Фантастичність цього твердження виявив уже давно М. Грушевський. Впрочім, на частинне оправдання автора може послужити те, що й до нині деякі православні автори (нпр. Огієнко, Туберозов, Лотоцький та ін.) повторюють ці самі, або вельми подібні твердження (порів. зокрема недавно виданув елику, а під оглядом науковим цілком безвартісну й грубо тенденційну книжку варшавського професора парвославної богословії Олександра Лотоцького).

Та найбільше шкодить книжці її недостаточна обєктивність, а часами навіть аж надто виразна москвофільська сторонничість. Ми особисто ставимося з великою толєрантністю до всяких поглядів, крім войовничо-безбожницьких (більшовицьких і т. п.); з другого боку, розуміємо, що ніякий історик при всім бажанні бути безстороннім, не може вповні уникнути деякої сторонничости. Отже, ми готові були б з найдальше йдучою вирозумілістю віднестися й до москвофільського освітлення деяких моментів нашої історії, без якого очевидно не може обійтися історик-москвофіл. Але ми завжди рішуче виступали й виступаємо проти свідомого, тенденційного викривлювання історії задля яких би там не було політичних, національних і т. п. цілей. Ми не раз з найрішучішим осудом ставилися до спроб деяких українських істориків (нпр. О. Лотоцького, І. Огієнка, й навіть нашого приятеля бл. пам. Р. М. Лащенка) перебільшувати негативну ролю Москви в історії Церкви на Україні в XVI,—XVIII ст.; так само з рішучим осудом відносилися ми до представлювання Московщини XVI—XVII ст. у вигляді темного, некультурного, майже дикунського краю, проти надмірно негативної критики московського старовірства, проти скрайньо-негативного відношення (навіть декого з великоруських істориків) до московського боярства й до особи та діяльности Петра І, проти неслушних осудів особи й діяльности імператора Павла І, ітд.[1]) — Так з другого боку, ми, розуміється, з найрішучішим осудом мусимо віднестися й до спроб суто москвофільського свідомо-сторонничого освітлювання української, а також північно-великоруської історії, яке на жаль зустрічаємо в 2-ій частині „Іст. Руси" Дра Копистянського та проти виправдування й ідеалізації навіть аморальних вчинків московського уряду в його централістичній політиці супроти північно-великоруських земель.

Як відомо, Великоросія складалася з двох досить ріжних по походженню населення, мові, звичаям, суспільно-політичному устрою частин — північної й південної, з яких у кожній було по кілька менших держав. Протягом XIV—XVI ст. одній з тих держав — Московській удалося по довгій боротьбі (нераз досить брутальній і жорстокій) підбити всі інші великоруські держави. Одначе треба сказати, що здається майже всі історики-

[1]) Порів. нпр. наші рец. на „Лекції по Історії укр. права" Р. Лащенка (Зап. ЧСВВ, т. III, вип. 1—2) „L'Eglise russe" Бріан-Шанінова (ibid., т III в 3—4,) „Українські джерела церковного права О. Лотоцького (Ibid. т. IV, в 1—2) та ін.

росіяни, пишучи про цю боротьбу, хоч підносять визначну позитивну ролю Москви в обєднуванні великоруських земель, не виправдують і не ідеалізують у цілому поступовання московського уряду супроти Новгорода, Твери та ін. великоруських земель у такій мірі, як це робить Др. Копистянський.

Фатально відбивається москвофільська сторонничість автора й на розділі про Хмельниччину (до речі, це взагалі один з найслабших розділів у цілій книжці). Всупереч історії, автор робить з Хмельницького приклонника „єдиної, неділимої Росії, хоч в дійсності автор предсінь не може не знати, що Хмельницький Переяславським актом зовсім не творив ніякого національного обєднання України з Московщиною, а робив лише чергову політичну комбінацію; а коли Московщина не додержала своєї умови з Україною, Хмельницький в останнім році життя почав антимосковську політику. Але автор промовчує й перемови Хмельницького зі Швецією, Литвою та ін. державами у справі спільної боротьби проти Москви, й великий сойм у Чигирині в 1656 р., що започатковував творення незалежної Української Держави й взагалі все, що авторові не подобається в діяльності Хмельницького. Автор мав право подати ту або іншу оцінку *незалежницьких* змагань Хмельницького, але не мав права їх промовчувати, а тим більше не мав права приписувати Хмельницькому *єдинонеділимчеськuх* тенденцій, проти яких Хмельницький у дійсності енергійно боровся.

Крім цих трьох основних недостач 2-гої частини „Історії Руси", можна б зазначити ще кілька дрібніших, нпр. властиву всім теперішнім москвофілам ультра-демократичну тенденцію (наслідок спізненого захоплення галицьких москвофілів к о л и ш н і м російським лібералізмом; москвофіли все на яких 20—40 років відступають від росіян у своїх політичних і культурних „модах" та захопленнях: прим. в той час, коли серед росіян панували лібералізм і соціялізм, москвофіли захоплювалися стародавнім російським консерватизмом; тепер, коли серед російської інтелігенції бачимо відродження консерватизму й нові незвичайно інтересні консервативні концепції, москвофіли захоплюються передвоєнними російськими ліберально-демократичними ідеями. Данину модному нині серед галицьких москвофілів лібералізмові й демократизмові віддає й др К-ий у своїй книжці, з захопленням пишучи про „випередження" Хмельниччиною „великої" французької революції більш як на століття. Порівнання це зовсім невдатне, бо між франц. революцією 1789 р. й Хмельниччиною є величезна ріжниця, яку — сподіваємося — відчуває й сам Др. К-ий; та й пора б уже нарешті відкинути захоплення та ідеалізацію таких огидних революцій, як французька 1789 р.

Зазначимо далі ще тільки дві помітні й характеристичні риси. Автор з особливою увагою відноситься до татарської держави XIII — XV ст. та її впливів на Русь. Здається, що маємо тут відгук евразійської теорії про незвичайно великий вплив татарської держави на великоруську. Але евразійці здебільшого

підкреслюють, що татарська держава мала вплив *на Великоросію*, тоді, як Україна розвивалася в XIII — XV ст. незалежно від татарських впливів; натомість у Копистянського цього розріжнення й протиставлення культурних шляхів Великоросії й України в XIII—XV ст. нема. Впрочім, і евразійську теорію про великий татарський вплив на Великоросію ми вважаємо щонайменше сумнівною й замітно перебільшеною; найслабше місце в евразійстві це саме його „татарська теорія"; бо ж в дійсності основи великоруської державности витворилися вже в передтатарській добі, так що держава Івана Калити становила властиво лише дальшу стадію розвитку держави Андрія Боголюбського. Отже присвячування такої великої уваги Татарській державі, як бачимо в книжці Др. Копистянського, зовсім неоправдане.

Натомість замало уваги й зрозуміння виявив Др. К. у відношенні до Византії, яка безсумніву відігравала без порівнання більшу культурну ролю в розвитку всієї Сх. Словянщини в XIII—XV вв., ніж татари. Др. К. гадає, що византійська культура в XIII ст., в добі завойовання Царгороду хрестоносцями була в занепаді. Та це зовсім невірно. Якраз навпаки, византійська культура в XIII ст., не вважаючи на упадок Царгороду, була на високім рівні, й виявила великий вплив на Сх. Словянщину. Саме в XIII—XV вв. византійські культурні впливи досягли в ній апогея, що особливо помітно на сх.-словянськім письменстві й мистецтві того часу. — Це неузглядненння й незрозуміння ваги византійського культурного впливу в сх.-словянській історії XIII—XV ст. особливо дивне в книжці історика— „о б щ е р о с а", бо ж византійська культура була найбільш о б є д н у ю ч и м фактом в історії сх.-словянських народів.

Та при всіх своїх недостачах, книжка Др. К-го всетаки має чималий інтерес і безперечно замітно відріжняється від москвофільської макулятури, яку продукують інші москвофільські „історики" в роді „знаменитих" Бендасюків, Камінських і К-о[1]) В кожнім разі, з великою цікавістю ждемо виходу третьої частини його „Історії Руси", в якій автор очевидно повинен буде освітлити історію козацьких держав, досі належно ніким не розроблену, й зокрема історію відносин між Україною й Великоросією й між українськими козацькими державами й „всеросійськими" царями та імператорами. Досі при освітлюванні цих взаємовідносин переважало односторонно-негативне відношення до всього, що робив царський уряд. Рівночасно з тим звичайно не доцінювалося або й негувалося користи, здобуті Україною від союзу з Московщиною та від протекції царів (на цю односторонність вказували вже Куліш і Драгоманів). Отже, якщо

---

[1]) Порів. нпр.: огидний памфлєт москвофіла А. Камінського з неприличними вибриками й образами на адресу ВПр. Митрополита А. Шептицького та інших визначних українських діячів „Народники и общеруссы (их историческая стоимость)", друкований спершу в „Русском Голосѣ", а потім виданий окремою брошуркою, або комічну брошуру С. Бендасюка „Єдинство Руси въ I. періодъ исторіи"

Др. Копистянський у третій частині зуміє зясувати позитивні сторони українсько-великоруського зєдинення в XVII — XVIII в., *не затаюючи й неґативних його сторін,* це буде неабиякий здобуток історичної науки. На підставі досі виданих праць Др. Копистянського ми маємо право сподіватися, що він міг би виконати цю працю, оскільки б захотів піднятися на рівень можливо більшої наукової обєктивности та не наслідував ані в сторонничості, ані в мові своєї праці макулятури всяких бендасюків і К-о.

В. Заїкин.

P. S.

Вже по написанні цієї нашої рецензії на II-ий том „Історії Руси" Копистянського ми познайомилися з рецензією на цей том, написаною молодим нашим істориком Теофілем Кострубою, котрий уже встиг заявити себе кількома дуже інтересними історичними нарисами — про мітольогічний дуалізм в старій Україні, про освіту на Україні в передтат. добі, про Сагайдачного, про Івана Скоропадського та ін. і низкою цікавих рецензій. Рецензія ця поміщена в „Записках ЧСВВ" (т. IV, вип. 1—2, сс 385—390). Рецензія дуже цікава, змістовна й варта уваги; вона без сумніву робить честь молодому рецензентові. З більшістю висловлених в ній думок ми погоджуємося, але не зі всіма. Так напр. рецензент слушно зазначує, що „сходознавство" в Дра Копистянського „це ахіллева пята" й що зокрема неслушне твердження Др. К—го про „повний упадок" грецької Церкви в XIII ст. Але рівночасно з цим рецензент невірно твердить, що „східна Церква й перед наїздом хрестоносців місій не організувала". Правда, місійна діяльність східньої Церкви майже завжди була слабша від місійної діяльности Церкви західньої; але все ж таки й в історії сх. Церкви були часи навіть дуже широкі місійної акції: адже сх. Церква навернула на християнство грузинів, вірменів та ряд менших кавказьких народів, далі балканських словян і вкінці й цілу Сх. Словянщину; потім уже Церква сх.-словянська, отже галузь знову таки тієї ж Сх. Церкви розвинула широку й успішну місійну акцію серед ріжних фінських, тюркських та ін. народів і народців Сх. Европи.

Абсолютно не можливо погодитися й з предложеною в рецензії Т. Коструби „кордубівською" схемою „формування української нації" в Галицько-Волинській державі та в „*її продовженні*(?) — Литовській державі. Поперше, ледви чи можна „Литовську" державу розглядати як продовження „Галицько-Волинської"; а подруге — щодо самого „формування української нації", вважаємо необхідним зазначити, що: 1) коли ми будемо вважати нацією кожну відрубну етнічно-культурну спільноту, тоті мусимо признати, що українська (чи точніше пра-українська) нація існувала вже в дуже давній добі (перед християнізацією); коли ж (як хоче Т. Коструба й М. Кордуба) будемо називати нацією лише національно-свідомий нарід, тоді здається прийдеться нам признати, що українська нація „сформувалася" (та й то ще не зовсім) щойно на наших очах. Та це питання ми докладніше розглянемо на іншому місці.

Далі досить неприємно (чисто по-протестантськи чи навіть радше посектантськи) звучить в рецензента таке речення: „в упавшій східній Церкві... цілком льогічно Смотрицький бачив недостаток Благодати"; тобто рецензент очевидно гадає, що зовнішній розвій, поневолення духовенства державою, моральний упадок духовенства і т. п. привели Смотрицького після того, як він пізнав грецький Схід до „цілком льогічного" висновку в відсутності Благодати в сх. Церкві. Ми зовсім не маємо наміру полемізувати з Т. Кострубою відносно питання про присутність Благодати в Сх. Церкві (хоч думаємо, що Т. Коструба, як щирий католик, повинен був би признавати присутність Божественної Благодати в Св. Тайнах Сх. Правосл. Церкви, як також переємственність або благодатність сх. правосл. єрархії й духовенства і т. д.; радимо особливо молодому ученому познайомитися з думками про цю справу Авр. Пальмері); але рішуче мусимо підчеркнути недопустимість робити висновок про присутність, згл. відсутність Благодати на підставі „емпіричних" дослідів

над зовнішним станом Церкви, моральним станом духовенства і тд.; такими „емпіричними“ методами послугуються звичайно протестанти й особливо сектанти, критикуючи чи то Католицьку чи Православну Церкву; зокрема протестанти (й фільпротестанти з православних) часто „доводять“ відсутність Благодати, а також розуміється й непомильности Пап, покликуючись на приклади деяких Пап з X ст., Олександра VI і тд.; але т а к і докази абсолютно нічого не варті. Якась громада людей може стояти ніби то й на високім моральнім рівні (нпр. деякі сектантські громади), але це ще не буде доказом присутности в них благодати. Натомість Церква, в якій присутня Благодать, може х в и л е в о переживати кризу або розстрій своєї зовнішньої земної організації, як це було нпр. і в Західній Церкві в X, а почасті й XI ст., але після того знаємо всі, на який високий рівень піднеслася західня церковна організація.

Т. Коструба закидає Др. К-му, що він „цілком т е н д е н ц і й н о й н е п р а в д и в о“ представив справу переходу на унію М. Смотрицького. Думаємо, що цей закид що найменше аж занадто гострий. Др. К-ий написав, що Смотрицький перейшов на унію „морально зломаний“. Отже слід пригадати обставини й подробиці переходу См-го на унію, — і тоді, здається нам, можна буде хіба лише дещо змякшити вираз Др. К-го про „моральне зломання“ См-го в тім часі; ми б радше ужили про См-го замість виразу „морально *зломаний*“, — „морально *заломаний*“: бож, як відомо, См-ий перейшов був на унію, потім прибувши на правосл. собор у Києві, не тільки „страха ради юдейська“ відрікся на цім соборі унії, але й урочисто проклинав унію й Католицьку Церкву, топтав ногами й палив свою книжку, саме перед тим написану в користь унії і т. д. — а скоро по тому знову перейшов на унію.

Вкінці ще одна увага. Рецензент „Історії Руси“ чомусь називає „історією мітичної Руси“. Ми не розуміємо гаразд отсього виразу. Термін „Русь“ це термін цілком історичний, обєднуючий у собі три „руські“ або сх.-словянські народи (нації). „*Русь* або *Сх. Словянщина* це не є ніякий міт, але цілком реально існуючий (приблизно з XI—XII ст.) культурний світ, обєднуючий цілковито окремі, але культурно споріднені сх.-словянські народи (нації) — український, великоруський і білоруський. Історія цього культурного світу, себто історія Руси вповні можлива й, так би сказати, „законна“. Тому й не розуміємо ми виразу „історія мітичної Руси“.

Та, не вважаючи на оцих кілька розходжень наших з Т. Кострубою, рецензію його на кн. Др. К-го ми всетаки вважаємо й інтересною й цінною; деякі уваги Т. Коструби вповні сходяться, інші немов би доповнюють нашу рецензію. Т. Коструба виявив у цій рецензії й добре підготування до наукової літератури, й серіозне відношення до науки, й науково-критичний хист та сміливість думки — риси, яких бракує й деяким старим нашим історикам. Але здається нам, що Т. Коструба в цій рецензії може трохи занадто захопився „критичним духом“ і вжив у двох чи трьох місцях може занадто гострих виразів.

В. З.

Студентське життя.

(Цей відділ є офіційним бюлетенем Т-ва Укр. Студ. Катол. „Обнова“ і його Сеніорату).

Закордонні справи „Обнови“.

XII-ий Міжнародний Конгрес Католицьких Студентів (в скороченні XII-ий Конгрес „Pax Romana“) відбувся в днях 8—14 серпня 1932. р. в Бордо і Люрд у Франції. 250 делегатів заступало 18 ріжних країв; наше Товариство заступав лише один делегат, п. Микола Граб, — другого делегата годі було Товариству вислати ізза фінансових труднощів. Перед Конгр. принято кілька нових членів.

Сам Конгрес розпочався у вівторок 9. серпня в год. 8,30 Службою Божою. Після Євангелії виголосив абат Гремо, генеральний секретар „Pax Ro-

тапа", проповідь, опираючися на тему, призначену цьогорічному конгресові: „Церква і проблєма мира". В 10. год. відкрито Конгрес під головуванням проф. унів. в Бордо, Гійо. В своїй інавгураційній промові начеркнув проф. Гійо життя молодого італійського студента, Пієтра Джіорджіо Фрассаті, який помер в 1925. р. в 24 році життя, а якого можна вважати „живим прапором" для всієї університетської молоді. Після цього виголошено цілий ряд устних і письменних привітів. Литовці, яких не було на конгресі (криза, видно, всюди дається в знаки), надіслали лише привітальну телєграму. Від „Обнови" складав Конгресові привіт тов. Микола Граб, який відчитав лист — привіт від галицького Митрополита Андрея. Митрополит Андрей витає Конгрес від українців — вірного народу католицького престола і просить Конгрес, щоби молився до Nôtre Dame de Lourdes за поворот незєдинених українців, білорусів та росіян на лоно Католицької Церкви. Від поляків витав Конгрес Świeżawski, який відчитав теж листа від примаса Польщі, кард. Гльонда. Цікаво дуже, що ще перед Конгресом голова польської делєгації запропонував українському делєгатові, щоби поляки витали Конгрес в імени обох (польської й української) організацій з Польщі. Делєгат „Обнови" очевидно на це не згодився. Після привітів вислано 3 поклінні телєграми: 1) Святійшому Отцеві, 2) Монсенєреві Маліоне, апостольському Нунцієві в Парижі і 3) Монсенєрові Бессон, епископові Льозанни, Женеви і Фрібургу, почесному президентові Р. R.

9. VIII. пополудні по огляненню міста Борда, виголосив перший доклад німець о. др. Йоганн Петер Штеффенс, професор мінстерського університету, на тему: „Християнські поняття міжнародного ладу". Після докладу на німецькій мові слідував французький зміст.

В середу 10. VIII. в 8. год. була Служба Божа зі св. Причастям за всіх погибших у світовій війні. Вечором адміністративний секретар Р. R. тов. Руді Салят відчитав і коментував важний і дуже цікавий доклад теперішного стану Р. R. і намічену діяльність на рік 1932—1933. Він згадав про створення в Ліль у Франції Міжнародного Секретаріяту Католицької Університетської Преси (SIPUC) після міжнародного конгресу тої же преси, який відбувся в Ліль 4—6. березня ц. р., про створення двох секретаріятів міжнародних зносин в Парижі (окремо для студентів і окремо для студенток), а для зміцнення соціяльної акції студентів запропонував створення соціяльного секретаріяту при Р. R. Для виповнення завдань Р. R. зорганізує Р. R в цьому році крім свого річного конгресу „тижні науки" в краях поодиноких федерацій, на яких члени сусідних федерацій займатимуться справами, які торкаються Міжнародньої Католицької Акції й соціольогії. Таких „тижнів науки" відбудеться в р. 1932—1933. чотири; найближчий для „Обнови" був би в Кракові для студентів з Польщі і Німеччини. Рівночасно пропонує докладчик заснування вакаційних курсів головно по католицьких університетах.

Після зібрання конгресисти виїхали на прогульку до Сен-Еміліон. По повороті оглядали церкви — музеї й університет в Бордо. Вечором того дня відбулася ревія регіональної і студентської штуки; український делєгат проспівав кілька народних пісень і танцював козачка та коломийку при допомозі інших членів. Приявним припав до вподоби найбільше український танок, що згадували всі впродовж цілого конгресу.

В четвер 11. VIII. рано Служба Божа в наміренні місій, а опісля праці по комісіях: фінансовій і місійній. Пополудні в 17. год. відбувся другий доклад: „Психольогічні і моральні умови міжнародного ладу". Мимо великого перемучення делєгатів відбулися зараз після докладу рівночасно засідання трьох комісій: 1) Унійної, 2) Преси і 3) Студенток. Український делєгат взяв участь в засіданні Унійної комісії; про праці обох інших комісій поінформувався в учасників тих комісій.

В унійній комісії грають першу скрипку поляки, які прямо ігнорують виборного голову комісії дра Любомира Мараковіча (хорвата), видаючи на власну руку бюлетень комісії з архаїзмами (ruthène) й історичними неточностями (оснування Братства Митрополита Могили). Про одного з найбільших подвижників Унії ні слова. Як мало чехи та словаки займаються цією справою, вистарчить сказати, що ніодин з них не забирав слова. На унійній комісії принято між іншими резолюцію українського делєгата, щоби наступного року підчас конгресу Р. R., який відбудеться в Люксембургу, відправ-

лено торжественну Службу Божу в східному обряді з проповідю для всіх учасників конгресу про значіння Унії на Сході Европи.

На комісії Студенток обговорювано справу приступлення студенток Р. R. до „Міжнародньої Унії жіночих католицьких ліг" для соціяльної співпраці. Обі організації шукатимуть способу співпраці. Українські студентки мають два способи організації до вибору: 1) секція студенток при „Обнові" або 2) самостійна федерація студенток.

Комісія Преси — незвичайно важна установа, де можемо знайти дуже вдячне поле до ділання. Треба повідомляти і надсилати до Секретаріяту Преси українську студентську католицьку пресу, пресу прихильну українському студ. катол. рухові, укр. катол. публікації, науково-суспільні праці, звіти про них, тощо. До цього необхідний осібний пресовий референт зі знанням французької мови.

В пятницю рано відїзд до Люрд (по дорозі приняття в місті По), а в суботу рано Служба Божа в печері; править Монсенєр Жерліє, епископ Тарб і Люрду. Після Служби Божої приняття в городі Епископа, де Він казав собі представити делєгатів поодиноких країв.

Після полудня третий програмовий доклад Конгресу. Говорить тов. Макс Лєжандр про „Обовязки і завдання католицьких студентів, обєднаних в „Pax Romana". Після докладу, процесія Пресв. Евхаристії.

14. VIII. неділя — послідний день Конгресу. В год. 8.30 Служба Божа з загальним св. Причастієм в Горішній Базиліці; Служба Божа з епп. благословенням.

В год. 10-ій послідне плєнарне зібрання, на якім раджено над дефіцитом проєктованого бюджету. Поодинокі делєгації деклярували певні суми на покриття дефіциту; принято внесок англійської делєгації, щоби поодинокі федерації звернулися до своїх єрархій, щоби вони добровільними датками причинилися до піддержання централі „Pax Romana".

Після цього перейдено до голосування над пропонованими резолюціями Конгресу, які одноголосно принято:

1. Тижні науки:

Загальне Зібрання постановляє відбути протягом 1932 — 1933 р. 4 тижні науки, які будуть улаштовані в порозумінні з заінтересованими федераціями і генеральним Секретаріятом:

I. В Кракові для німецьких та польських студентів. Тема: „Християнське поняття держави". (Вересень — жовтень 1932.).

II. В Heiligenkreuz біля Відня. Тема: „Основи міжнародного співробітництва".

III. В німецькій Швайцарії: „Католицькі студенти та міжнародне життя".

IV. В Бельгії, коли дозволять обставини; тема буде подана пізніше.

2. Інтелєктуальна співпраця:

Загальне Зібрання висловлює Монсенєрові Бопен, голові Комісії Інтелєктуальної Співпраці „Pax Romana" свою щиру подяку за довершену працю підчас послідних 3-ох років. А що вважається кориснішим зєдинити працю Інтелєктуальної Кооперації, постановляють поручити ту працю генеральному Секретаріятові. Цей звернеться по співробітництво до компетентних осіб, назначених Федераціями в порозумінні з генеральним Секретаріятом.

В протягу цього року генеральний Секретаріят буде мати за завдання студіювати проблєми, порушені підчас тижнів науки і річного конгресу.

3. Секретаріят Преси.

Загальне Зібрання висловлює подяку SIPUC за довершену працю, постановляють створити в Ліль Міжнародний Секретаріят Університетської Католицької Преси під проводом абата Роберта Прево, Роберта Дюплєс і Льва Версхаве. Функціями цього Секретаріяту в протягу цього року буде:

I. Публікація інформаційного бюлетеня в формі бюлетеня-типу роздаваного підчас конгресу;

II. Публікація і здавання звітів з маніфестацій P. R.;
III. Пропаганда на користь P. R. у великій інформаційній пресі;
IV. Оборона, в міру можности, інтересів католицьких журналістів-студентів.

4. Професійні проблєми.

Здаючи собі справу з хосенности, яку приносить студіювання певних професійних проблєм на міжнароднім пляні, З. З. постановляє розпочати свої спроби, обмежуючися на разі на домені медичній; поручають д-рові Пальмієрі (Італія) розпочати і вести цю працю в порозумінні з Генеральним Секретаріятом і Федераціями.

5. Студентки.

I. Заслухавши звіту Комісії Студенток, З. З. постановляє відбути Тиждень Науки підчас Великодних ферій в Німеччині. Поручається німецькій Федерації католицьких студенток приготовити ці сходини в порозумінні з Ген. Секр. Тема: „Соціяльне образування католицької студентки як доповнення загального образування.

II. З. З. поручають Секретаріятові Студенток внести на порядок дня нарад Комісії Студенток слідуючого Конгресу студіювання соціяльної діяльности студенток.

6. Pro reditu in Ecclesiae unitatem.

З. З., прннявши до відома виміну поглядів підчас засідання Комісії „Pro reditu“, доручає всім Федераціям зацікавитися працями і бюлетенем згаданої Комісії.

7. Місії.

З. З. після звіту Місійної Комісії Конгресу, висловлює бажання, щоби:

I. Кожна Федерація стояла в тісному звяку з Місійним Секретаріятом при помочі відповідального члена-кореспондента.

II. В кожному товаристві місійна діяльність була звязана з життям групи, щоби не давати враження студентові, що він розпорошує свої старання

III. Студенти й інтелігенти старалися за порозуміння рас.

IV. Студенти старалися улекшити побут підчас ферій студентам з місійних країв, поручених католицьким родинам.

8. Бувші співробітники та приятелі „Pax Romana“.

З. З. маючи на думці зацікавити справою P. R. всіх своїх бувших співробітників і цих, котрі можуть принести їй дійсну підпору, постановляє підняти старання в цім напрямі, доручають д-рові Пальмієрі занятися бувшими співробітниками і пригадує всім федераціям, що маютъ обовязок шукати приятелів „Pax Romana“.

9. Спів, відзнаки, молитва для „Pax Romana“.

З. З. доручають Ген. Секретаріятові простудіювати проєкт співу і відзнаки для P. R., доручають Ген. Секретареві, абатові Гремо, церковному асистентові P. R., попросити Монсенєра Бессона, почесного президента P. R., бути ласкавим дати для P. R. спільну молитву.

10. Фінанси.

З. З., заслухавши звіту Комісії Фінансів Конгресу: уділює абсолюторію скарбникові P. R. за рік 1931 — 1932.

II. Ухвалює бюджет випрацьований Комісією фінансів на р. 1932 — 1933

11. „Pax Romana“ і Міжнародний Інститут Інтелєктуальної Співпраці.

З. З. доручає д-рові Пальмієрі репрезентувати в порозумінні з Ген. Секретаріятом „Pax Romana“ при Міжн. Інст. Інтел. Співпраці.

12. Міжнародна карта тотожности.

З. З. приймає до відома закінчення терміну договору, заключеного з Міжнародною Конференцією Студентів (С. І. Е.) в справі міжнародної карти тотожности.

13. Нові члени.

З. З. порішає приняти в члени Р. R. слідуючі федерації:
I. Румунську федерацію кат. студентів обряду греко-уніятського „A. St. R.U.“;
II. Швайцарську федерацію катол. студенток;
III. Федерацію катол. студентів Уругваю.
Постановляє приняти в принципі мадярську федерацію „Emericana“ та уповажнює президента і Ген. Секретаря Р. R. проголосити дефінітивне приняття після прихильної опії „Confoederatio Studentium Hungariae Catholica“.

14. Статут.

З. З. рішає піднести число членів Дирекційного Комітету з 8 на 9.

15. Конґрес 1933.

З. З. рішає відбути свій слідуючий річний конгрес в Люксенбургу (1-ий тиждень серпня). Темою буде: „Соціяльна акція католицького студента“.

16. Почесний член.

З. З. іменує Монсенєра де ля Сер — віцеректора Каталицького Інституту в Парижі — почесним членом Р. R.

17. Вибори.

З. З. вибирає на р. 1932—1933 Дирекційний Комітет в такому складі:
Президент: Люксембург, 1-ий заступник: Франція, 2-ий заступник: Бельгія. Члени: Німеччина, Велика Британія, Голяндія, Мадярщина, Польща, Уругвай.

З. З. назначує; абата Гремо — ген. секретарем, абата Россель — місійним секретарем, д-ра Мараковіча — головою Унійної Комісії, панну Конт — секретаркою Студенток, т. Салята — скарбником та приймають до відома, що Дирекц. Комітет назначив на ново тов. Салята — адміністративним секретарем.

В 13-ій год. відбувся послідний бенкет під головуванням Монсенєра Жерліє. Всі обіцяли собі працювати мимо труднощів, непорозумінь над здійсненням намічених завдань. Всі знають, що їх мало, але знають теж, що вони сильні, після вказівок, які одержали від Монсенєра Жерліє, бути неустрашимими піонірами Pax Romana. Конгрес закінчений.

Підчас Конгресу не відбулися засідання комісії інтелектуальної співпраці, ні латинського Комітету — натомість роздано комунікати цих комісій.

Видає Видавн. Кооп. „МЕТА“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ.
АДР. РЕДАКЦІЇ Й АМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 94-56.
ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.